

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS INFORMATIKAI KAR
GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMFÖLDRAJZ TANSZÉK

A kihalás szélére sodródott aprófalvak jövője – a Kelet-Mecsek és a Völgység példáján

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Készítette: Makra Zsófia
Geográfus MSc szakos hallgató

Témavezető:
Dr. Bajmócy Péter
egyetemi docens
SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék

Szeged

Lezárás dátuma: 2015. január 06.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
1. A kutatás módszertana.....	5
2. Az aprófalvak fogalmi háttere, szakirodalmi áttekintés	8
2.1. Az aprófalva fogalma, értelmezései.....	8
2.2. Az aprófalvak térbeli és időbeli differenciálódása Magyarországon.....	8
2.3. Az aprófalvak számának tendenciái a 20. század elejétől napjainkig.....	11
2.4. Az aprófalvak népesedésének tendenciái a 20. század második felétől napjainkig...	14
2.5. Az aprófalvak társadalmi-gazdasági helyzete és problémái Magyarországon	17
3. Kihalt és a kihálás szélén álló aprófalvak Magyarországon.....	21
4. A Kelet-Mecsek és a Völgyesség aprófalvainak vizsgálata.....	25
4.1. A vizsgált mintaterület bemutatása	25
4.2. A bővebb mintaterület statisztikai vizsgálata	28
4.3. A szűkebb mintaterület statisztikai elemzése	30
4.4. A felmért települések bemutatása	33
4.5. A terepi felmérés eredményei	44
Összegzés.....	60
Irodalom.....	63
Források	65
Mellékletek	66
Ábra- és képjegyzék	71
Táblázatjegyzék.....	71
Függelékek	72
1. sz. függelék.....	72
2. sz. függelék.....	73

Bevezetés

Hazánk településállományának egyik meghatározó elemei az egyre növekvő számú aprófalvak. A magyar településállomány aprófalvainak kutatása az elmúlt évtizedekben különösen fontossá vált, mely vizsgálatok feltárták általános jellemzőiket, hátrányos helyzetüket és az ezzel kapcsolatos összefüggéseket (ENYEDI GY. 1984; G. FEKETE É. 2004; BALOGH A. 2006; GÁSPÁR G. 2006; G. FEKETE É. 2009). Különösen fontos kutatási téma ez, hiszen ebbe a településkategóriába tartoznak a legelmaradottabb és leghátrányosabb helyzetű településeink, melyek száma folyamatosan növekedni látszik. Mindezt a KSH T-STAR adatai bizonyítják, miszerint 1960-ban 552, 2001-ben 1022, 2011-ben pedig 1128 darab 500 fő alatti lakosságszámú település található Magyarországon. Ez a szám a hazai településállomány mintegy 1/3-a. Számuk növekedésével ellentétben elmondható, hogy az egyes 500 főnél nem népesebb falvaink népessége rohamos ütemben csökken, tehát nő az 500 főt el nem érő népességű falvak száma (ENYEDI GY. 1980; BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 1982; BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2007; KOVÁCH I. 2012).

Különösen égető problémának tekintik a hazai társadalomföldrajzos kutatók az aprófalvak népességének előregedő korszerkezetét, illetve a súlyos mértékű természetes fogyását, esetleges teljes elnéptelenedését, megszűnését. Hátrányos helyzetük a népesedési problémákon túl azért is hatványozott, mert a szocialista időszakban a településpolitika több ízben is a „megtűrt” és „megszüntetendő” kategóriába sorolta a kistelepüléseinket. Az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió „funkció nélküli”, megszüntetésre ítélt falvaknak tekintette az akkori településállomány 2071 települését (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002; BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005; BAJMÓCY P. et al. 2007). Az 1980-as évektől kezdve egyre több kutató foglalkozott az aprófalvak problémáival, kiemelve a magas halálozási rátát, az alacsony születési rátát, az egyre növekvő ütemű elvándorlást, az ezekből következő létszámcsökkenést, illetve a települések népességmegtartó erejének gyengülését (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

A településföldrajz ezen folyamatokat úgy értelmezi, hogy az elmaradott, kihalás felé sodródó falvak határozzák meg a hazai faluállományt (BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 1982). Ezen kérdés keltette fel érdeklődésemet, hiszen más országokkal ellentétben Magyarországon csak néhány olyan településsel találkozhatunk, amely valóban a teljes kihalás stádiumába jutott (Gyűrűfű, és néhány Baranya, Veszprém megyei stb. aprófal) (BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005; BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014). Valós problémának látom az aprófalvak egyre nehezedő anyagi helyzetét, az elszegényedést, elnéptelenedést, mely valóban eredményezheti falvaink

eltűnését is. Ezzel szemben önálló településként nem figyelhető meg fizikai megszűnésük, hiszen számos aprófal vesztette el közigazgatási önállóságát, de továbbra is lakják azokat (BAJMÓCY P. et al. 2014). Tehát azon települések, melyek esetlegesen a kihalás közelébe kerültek, egy részük elvesztette önállóságát. Mindeközben faluállományunk képe nem mondható homogénnek, számos változás és eltérés megfigyelhető községeinkkel kapcsolatban, mely alapján nem mondható egyértelműnek, hogy csak rossz helyzetű és kilátástalan jövőjű aprófalvaink lennének (BALOGH A. 2008; JÓZSA K. 2014).

Ezen különböző álláspontok és vizsgálatok tekintetében kutatásom elsődleges célja, azon települések vizsgálata, melyek népességszáma az elmúlt száz évben oly mértékben csökkenő tendenciát mutat, hogy e települések esetében már a kihalás veszélye is fennáll, ez idáig mégsem szűntek meg teljesen. Az általam vizsgált falvak közül néhány közigazgatásilag önálló, de foglalkozom továbbá néhány olyan faluval is, amely már elvesztette önállóságát.

Dolgozatom során a következő kutatási kérdésekre keresem a választ:

- A kutatásban szereplő települések népességváltozásának követésével az a fő kutatási kérdésem, hogy miért csak ilyen kis számban találunk a magyar településállományban valóban kihaló, megszűnő falvakat?
- A kutatás további fő kérdése, hogy az 500 főnél kisebb népességű falvak esetében mi magyarázza a népesség fogyás ütemének eltéréseit? Hasonló tulajdonságokkal rendelkező aprófalvak esetében egyes településeken miért gyorsabb, illetve mások esetében miért lassabb a népességfogyás?
- Milyen befolyásoló tényezők vannak az egyes nézőpontok szerint halálraítélt aprófalvak népességmegtartó erejének?
- Milyen okai vannak a helyi lakosoknak a helyben maradásra, lenne-e lehetőségük elköltözésre, vagy kényszerből élnek aprófalvak lakosaiként?

Véleményem szerint az általam megnevezett kutatási kérdések különösen fontosak, mivel az aprófalvak vizsgálata már évtizedek óta számos kutató témáját képezi, de legtöbbször a népességcsökkenés negatív hatásait, következményeit, aprófalvaink problémáit hangsúlyozzák, és a társadalom marginalizálódását emelik ki. Kevés olyan tudományos vizsgálat készült mostanáig, amely azt tárgyalná, hogy ezek a falvak miért nem szűnnek meg teljesen, esetükben mivel magyarázható a népességfogyás eltérő üteme, illetve mi motiválja a településeken maradó népességet a helyben maradásra.

Dolgozatom során a Kelet-Mecsek és a Völgység településeinek példáján vizsgálom a kihalás közeli aprófalvak népesedési tendenciáit a rendelkezésemre álló népszámlálási és helységnévtári adatok segítségével. A népesedési adatok elemzését követően kiválasztásra kerültek azok a települések, melyek empirikus vizsgálatával (terepbejárással és interjúk alkalmazásával) a kutatási kérdéseim megválaszolását tudtam elvégezni. A terepi felmérés során feltérképeztem azokat az okokat, melyek az eltérő népesedési tendenciákat befolyásolják, tanulmányoztam az aprófalvak megmaradásának és népességmegtartó erejének meghatározó tényezőit.

Az általam vizsgálatba vont települések megmaradásának befolyásoló tényezőinek feltárásával további célom, hogy a hazánk más területein található kihalás szélére sodródott aprófalvak számára mutassak példákat a megmaradásuk lehetőségeire. Az alkalmazható fejlődési irányvonalak felhasználásával aprófalvak menekülhetnek meg a kihalástól a saját adottságaik kihasználásával és a helyi összefogás segítségével.

1. A kutatás módszertana

A kutatási kérdéseim megválaszolására, és a dolgozat eredményessége érdekében kvalitatív és kvantitatív módszereket használtam. Kutatásom elméleti háttérét a témához kapcsolódó szakirodalom megismerésével, feldolgozásával alapoztam meg. A dolgozat ebben a részében tisztáztam az általam alkalmazott aprófalvakhoz köthető fogalmakat, melyet a korábbi kutatói álláspontok összevetésével igyekeztem kiválasztani, miszerint az aprófalvak értelmezései közül én melyiket használtam a kutatásom során. Kiemelten fontosnak tartottam a szakirodalom azon részének megismerését, amely a hazai aprófalvak népesedésével, annak tendenciáival, aprófalvak számának emelkedésével foglalkozik, hiszen ezen publikációk ismerete adta a dolgozat fő gerincét, erre alapoztam kutatási kérdéseimet. Továbbá nagy hangsúlyt fektettem az aprófalvak időbeli és térbeli differenciálódásainak vizsgálatára, mely folyamatok ismerete egyes kutatási kérdésem megválaszolásához elengedhetetlen volt. Több olyan témájú szakirodalmat is áttekintettem, amely a hazai aprófalvak jövőjét taglalja, esetleges pozitív előrejelzéseket tartalmaznak a magyar településhálózat végén álló elemekre. Kiemelt figyelmet fordítottam a kutatási témám kiválasztásában nagy szerepet játszó Bajmócy Péter és Balogh András társadalomföldrajzos kutatók által vizsgált és a XI. Településföldrajzi Konferencián elhangzott „Kihalás szélére sodródott falvak Magyarországon” című előadásra. A kutatók által bemutatott eredmények feldolgozása dolgozatom egy külön fejezetét képezi.

A témát illető szakirodalom megismerését követően az fentebb említett előadás eredményeire támaszkodtam a mintaterület kiválasztásában, ahol empirikus vizsgálatokat végeztem, mely felmérés elengedhetetlen volt dolgozatom eredményességéhez. Tehát a mintaterület a jelenlegi Bonyhádi, Szekszárdi, Bólyi, Mohácsi, Komlói, Pécsi, Pécsváradi járásokhoz tartozó települések népesedési adatait gyűjtöttem össze a következő szempontok alapján. Ahhoz, hogy a vizsgált terület népesedési tendenciáit megismerhessük az elmúlt száz év népszámlálásai közül az alábbiakat használtam. Kiindulási pontként az akkori 1910-ben önálló Pécsi, Pécsváradi és Völgységi járások települései kerültek a vizsgálatba, szám szerint 74 darab. Ezen települések lakónépességi adatait gyűjtöttem össze az 1949-es, 1960-as, 1970-es, 1980-as, 1990-es, 2001-es és 2011-es népszámlálások alapján, továbbá a közigazgatási változások követése miatt ezen évekhez kapcsolódó helységnévtárakban szereplő adatokat vettem alapul. Kiemelten fontos volt ez, hiszen így többségében lehetőségem volt a ma már közigazgatásilag nem önálló települések népességének követésére, hiszen abból a tényből, hogy egy település elveszíti önállóságát, még nem következtethetünk arra, hogy teljesen megszűnt, elnéptelenedett volna. A kutatásom részeként tehát foglalkozom olyan településekkel is,

amelyek ma már nem rendelkeznek önálló közigazgatási joggal. Ezen adatbázis elkészítését követően népességszám-változásokat számoltam több időintervallumot figyelembe véve, mely számítások eredményeként válogattam le a szűken vett mintaterületemet. A terület meghatározásában kiemelt fontosságú volt az elmúlt száz év során történt népességszám csökkenés mértéke az egyes települések esetében, továbbá a jelenleg legfrissebb (2011-es népszámlálás alapján) adatok szerinti településméret, amely létszám a kihalás közeli állapot feltételezésre ad okot. A népességszám csökkenés mértékét figyelembe véve a járások településeit több népesedési kategóriába soroltam. Mindkét megyéből kiválasztottam egy-egy ma közigazgatásilag önálló 1910 és 2011 között és további intervallumokon keresztül nagyon fogyó (kb. 70%-os népességszám csökkenés) települést. Felmérés készült az „önálló, nagyon fogyó” csoportba sorolt Baranya megyei Óbányán, és a Tolna megyei Nagyvejkén. A második általam meghatározott csoportba azok a települések kerültek, ahol az elmúlt száz évben kevésbé intenzív népességcsökkenéssel találkozunk, és napjainkra akár pozitív irányba fordult ez a tendencia. Ezek a vizsgálati elemek az „önálló, kevésbé fogyó” nevet kapták, ahol kb. 50%-os volt a népességcsökkenés 1910 és 2011 között. Ebből a kategóriából szintén egy-egy falut választottam a két megyéből, Lovászhetényt és Kisvejkét. Kiemelt hangsúlyt fektettem a ma már közigazgatásilag nem önálló településekre, hiszen önállóságuk elvesztéséből nem következik egyenes arányosan a teljes elnéptelenedésük, megszűnésük. A harmadik csoportba tehát a „nem, önálló nagyon fogyó” (kb. 70-90%-os csökkenés) falvak kerültek, amelyek közül megyénként két-két aprófaluban készítettem helyszíni felmérést. Tolna megyében a jelenleg Mőcsényhez tartozó Zsibrik és Palatinca, Baranya megyében a Lovászhetényhez tartozó Pusztakisfalu és a Hosszúhetényhez kapcsolt Püspökszentlászló településrészek vizsgálatát végeztem el. Így a kiválasztásra került települések a következők: a Baranya megyei Hosszúhetény-Püspökszentlászló, Lovászhetény-Pusztakisfalu, Lovászhetény, Óbánya, illetve a Tolna megyei Mőcsény-Zsibrik, Mőcsény-Palatinca, Nagyvejke és Kisvejke.

A kutatási kérdéseim megválaszolására, – miért csak ilyen kis számban találunk a magyar településállományban valóban kihaló, megszűnő falvakat, illetve mi okozza az eltérő ütemű népességfogyást az 500 főnél nem népesebb falvak esetében – egyértelműen empirikus kutatást kellett végezmem, hiszen ezen kérdésekre a statisztikai adatok nem adnak választ. Az empirikus kutatás 2014. október 02-től 2014. október 04-éig zajlott a mintaterületen, mely során kvalitatív módszert alkalmaztam és a témában érintettek két fő csoportját szólítottam meg. Így készültek mind a 8 aprófaluban településvezetési, tehát polgármesteri, és lakossági interjúk (*1. és 2. sz. mellékletek*). A településvezetési interjúk 6 önálló település polgármesterével előre szerkesztett, félig strukturált felépítésűek voltak, miként a lakossági interjúk is. Egy-egy

településen a lakónépesség alacsony számának ismeretében a lakossági interjúk számát településenként, illetve településrészenként maximum 3 darab kérdéssor lekérdezésében állapítottam meg. A helyszínen további ismereteket szereztem a valódi lakosok számát illetően, így Pusztakisfalu és Zsibrik esetében kettő, illetve egy interjú került lekérdezésre. A lakossági interjú mintavételezésében segítséget kértem a polgármesterektől, hogy az adott településen, mely utcákban laknak születésük óta a lakosok, illetve hosszabb ideje a vizsgált területen, továbbá korban differenciáltan jelenjenek meg a válaszadók. Emellett feltárult néhány olyan eset, ahol az eredményeim elérése érdekében nem tősgyökeresek megkérdezését is alkalmaztam, ilyen volt például Püspökszentlászló, és Zsibrik ahol jelenleg csak a településrészre betelepült lakosok élnek. A személyiségi jogok tiszteletben tartása miatt az interjúalanyaimat nem a saját nevükön nevezem meg a dolgozatban, hanem álnéven nevezem meg őket. A lakossági interjúk során a megkérdezettek anonimek maradtak. A településvezetési beszélgetéseket diktafonnal rögzítettem, továbbá lekérdezés közben jegyzeteket készítettem, majd a felvételekből átirat készült, továbbá összegeztem a vizsgálatom szempontjából fontos információkat. A lakossági interjúk rövidebb hangvétele miatt elegendőnek tartottam a kézi jegyzetelést, mely válaszok információit szintén összegeztem.

Az érintettek szívesen álltak a rendelkezésemre, a polgármesterek által átfogó képet kaptam a településekről, és településrészekről, az ott megfigyelhető tendenciák okairól, a népesedési folyamatok miértjeiről. A lakossági interjúk a helyi lakosok szemszögéből világították meg az aprófalvakban élők helyzetét, múltját, és jövőképét. Az interjúk során az egyes települések esetében több szempontból is eltéréseket véltem felfedezni, ezzel is világossá vált, hogy az aprófalvak sorsáról nem beszélhetünk általánosságban, és egységesen nem nevezhetünk meg egy bizonyos irányt, egy jövőképet.

2. Az aprófalvak fogalmi háttere, szakirodalmi áttekintés

2.1. Az aprófalva fogalma, értelmezései

A hazai falukutatásban az aprófalvak fogalmát két értelmezés is meghatározza, mely definíciók mindkét esetben szorosan köthetők falvaink népességszámához. Az aprófalvak értelmezésének mindkét típusa elfogadott, egyik értelmezés szerint azok a falvak számítanak aprófalvúnak, melyek népessége maximum 1000 fő (PERCZEL K. – GERLE GY. 1966; LETTRICH E. 1975; NYITRAI I. 1984; VÁGI G. 1985; CSAPÓ T. 1993; KÖSZEGFALVY GY. – TÓTH J. 2002). Az aprófalvak ezen meghatározása valószínűleg összefüggésbe hozható azzal, hogy a rendszerváltozás előtti településpolitika több esetben is a „megtúrt” és „megszüntetendő” jelzővel illette a településállomány végén szereplő falvainkat, így az ekkoriban íródott az aprófalvakat támogató tanulmányok ezt a beosztást alkalmazták. A másik értelmezés szerint falvaink közül az 500 főnél nem népesebb települések tekinthetők aprófalvúnak, mely kategorizálást alkalmazzák legtöbbször. Ez a beosztás jelenik meg Enyedi György „Falvaink sorsa” című művében (ENYEDI GY. 1980), és számos további társadalomkutató veszi ezt a beosztást alapul (KÖRMENDI K. 1976; BELUSZKY P. 1984; SIKOS T.T. 1990; DÖVÉNYI Z. 2003; BALOGH A. 2008). Továbbá a szakirodalomban alkalmazzák az 500 fő alatti falvainkra a törpefalva megnevezést is (MOHOS M. 1996). Emellett a törpefalva elnevezést használják a 200 fő alatti népességszámú településeinkre is (KOVÁCS Z. 2002; BANK K. et al. 2004). Dolgozatom során elfogadom a kutatók többsége által használt beosztást, miszerint az aprófalva elnevezést az 500 főnél nem népesebb településeinkre használom.

2.2. Az aprófalvak térbeli és időbeli differenciálódása Magyarországon

Véleményem szerint ahhoz, hogy aprófalvaink jelenlegi állapotát és körülményeit megismerjük különösen fontos a fejlődésük, időbeli és térbeli változásaik nyomon követése, továbbá, hogy milyen folyamatok, településpolitikai döntések befolyásolták létezésüket. A jelenlegi magyarországi faluállomány jellemzőit különösen meghatározza a differenciálódási folyamat, mely áttekintésének köszönhetően megismerhetjük a jelen pillanatban észlelhető fejlődési állapotukat, infrastrukturális, szociális és társadalmi helyzetüket, problémáik okozóit.

A hazai településállomány kialakulásában, és fejlődésében meghatározó szerepet játszik a tengerszint feletti magasság, a lokális talajviszonyok, továbbá kiemelt fontosságú a településeket összekötő úthálózat, infrastrukturális ellátottság. Ezen tényezők

következményeképpen eltérő léptékű, méretű települések alkotják a hazai állományt. A kistelepülések és aprófalvak talajadottságaival összefüggésbe hozható, hogy ezen területeken nem végezhető nagy mértékű mezőgazdasági tevékenység, illetve földrajzi adottságaikból adódóan a népesség erősebb mértékű gyarapodása korlátozott (PERÉNYI I. et al. 1962). Aprófalvaink elhelyezkedése a mai Magyarország területén elsősorban a hegyvidékeinkre és dombvidékeinkre korlátozódik, továbbá jellemzően hazánk külső periferiáján helyezkednek el nagy számban (ENYEDI GY. 1980). Ennek ellenére nem mondató el róluk, hogy egyenletesen oszlanának el az egyes területeken, hiszen egy tömbben csak a Dél-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl településhálózatában vannak jelen, míg elszórtan több megyében meghatározó számban találunk aprófalvakat. A legtöbb 500 főnél nem népesebb falut Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Vas, Veszprém és Zala megyékben találjuk (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002; BALOGH A. 2008).

A hazai településkutatás Magyarország faluállományát sokáig homogén csoportként kezelte, míg az 1950-es évektől egy differenciálódási folyamat kezdődött el falvainkat illetően. Ezen folyamatok esetében azonban még nem volt meghatározó az aprófalvak tömeges megjelenése (TÓTH J. 1996). Az 1950-es és 1960-as évek során egyre nagyobb különbségek alakult ki falvaink között, mert ebben az időszakban két fő csoportra oszthatjuk községeinket. A nagyobb mértékű fejlődésen azok a települések mentek keresztül, melyek viszonylag jó elhelyezkedésűek voltak, nagyobb népességszámmal rendelkeztek, adott esetben központi szerepet töltöttek be. A falvaink másik csoportjába azok kerültek, melyek hanyatló pályán vannak, elsősorban az alacsonyabb lakosságszámú, illetve a kedvezőtlenebb fekvésű, népességet kevésbé megtartani tudó települések ezek (HAJDÚ Z. 2001). Az 1960-as évtizedben jelentek meg először az aprófalvak a település-hálózat fejlesztési politikában, mivel az ekkoriban készült tervezetekben már felfedezhető volt a falusi térségek szerepének elhanyagolása (települések megszüntetése), faluállomány bizonyos részének életképtelenné nyilvánítása (BELUSZKY P. 1984; BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002; HAJDÚ Z. 2005). Az egyes településkategóriába sorolt falvak fejleszthetőségét, infrastrukturális ellátottságának javítását népességszámhoz kötötték, amely már akkor meggátolta a kisebb méretű települések fejlődési, esetleges kitörési lehetőségeit (SLACHTA K. 2009). Az említett két évtized során már megfigyelhető volt a falusi népesség elvándorlása, elsősorban a városokba, így 1970-re 5,5 millió főre csökkent a falvakban élők száma (TÓTH J. 1996).

Ez a tendencia az 1970-es években teljesedett ki, amikor megjelent az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió, mely a magyar településállomány mintegy 80%-át nyilvánította „funkció nélküli” településnek. Az OTK kiemelt fejlesztési területe egyértelműen

a nagy népességgel és központi funkciókban bővelkedő városok voltak, ennek eredményeként 2071 település került az egyéb „funkció nélküli” kategóriába. A települések ezen csoportjára településfejlesztési tiltások léptek érvénybe, melyből alapvető infrastrukturális elmaradottság, munkalehetőségek hiánya, életkörülmények romlása következett. Ennek köszönhetően a jobban kvalifikált lakosság elvándorlása következett, egyre erősödött az elöregedés, az alacsony iskolai végzettség, és a fejlesztési tiltásoknak köszönhetően a lakókörnyezet romlása. Az aprófalvakat tehát egy marginalizálódási folyamat jellemezte, melynek következtében a kutatások során egyhangúan egy negatív jövőképpel rendelkező homogén településtípusként értelmezték (BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 1982; KOVÁCS K. 1990).

Az 1980-as évek településpolitikáján már érezhető volt némi enyhülés, mivel csökkentek az ellátásbeli különbségek az egyes országrészekben, de ez nem jelentette a településkategóriák közötti eltérések redukálódását. 1985-ben eltörölték a települések korábbi szerepköri megkülönböztetését, illetve bevezették a fejkvóta alapú támogatás elosztást (BELUSZKY P. 1999; HAJDÚ Z. 2001). A fejkvóta alapú elosztás bevezetésével elismerte a magyar állami vezetés, hogy népességszámmal arányosan minden településnek jogosultsága van a fejlesztésre és támogatásra (ILLÉS I. 2003). Azonban az 1970-es évektől a mezőgazdaság helyzete kétségtelenül romló tendenciát mutatott, az iparosításnak köszönhetően (BUDAY-SÁNTHA A. 2001; BALOGH A. 2008). Az agrárium válságából adódóan, illetve a hazai gazdaságpolitika problémáiból kifolyólag Magyarországon megjelent a munkanélküliség, mely elsőként az ipari mezőgazdaságot érintette és az ott dolgozó aprófalvakból ingázó munkavállalókat. Ezen folyamatoknak köszönhetően az 1980-as években volt a legintenzívebb a hazai településállomány differenciálódási folyamata (BALOGH A. 2008). Az előbbieken taglalt folyamatok alakulását a településméretből adódó, majd a városokkal való kialakult adottságok és kapcsolatok voltak meghatározóak, így választhatjuk külön a dinamikusan fejlődő és a lecsúszó, marginalizálódó aprófalvakat.

A faluhálózatunk fejlődésére egyértelműen pozitív hatással volt a rendszerváltozás (ENYEDI GY. 1996). Mára már a települések többsége önálló önkormányzattal rendelkezik, amelyek a rendelkezésre álló erőforrások sorsáról önállóan dönthetnek, szabad gazdálkodásúak, és önállóan dönthetnek fejlesztési terveikről, azok megvalósításáról. Tehát településállományunk legkisebb elemeinek lehetőségük van a jövőbeli fejlődésre, például a turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázására, a mezőgazdasági termelés újraindítására, és új alternatívák bevezetésére, továbbá a helyi társadalom és a vállalkozók közös érdekeinek kibontakozására. Ezen lehetőségekkel az aprófalvaink csak egy minimális része tud élni,

melyből következik, hogy továbbra is nagy különbségek figyelhetők meg kistelepüléseink fejlettségével kapcsolatban (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002; G. FEKETE É. 2010).

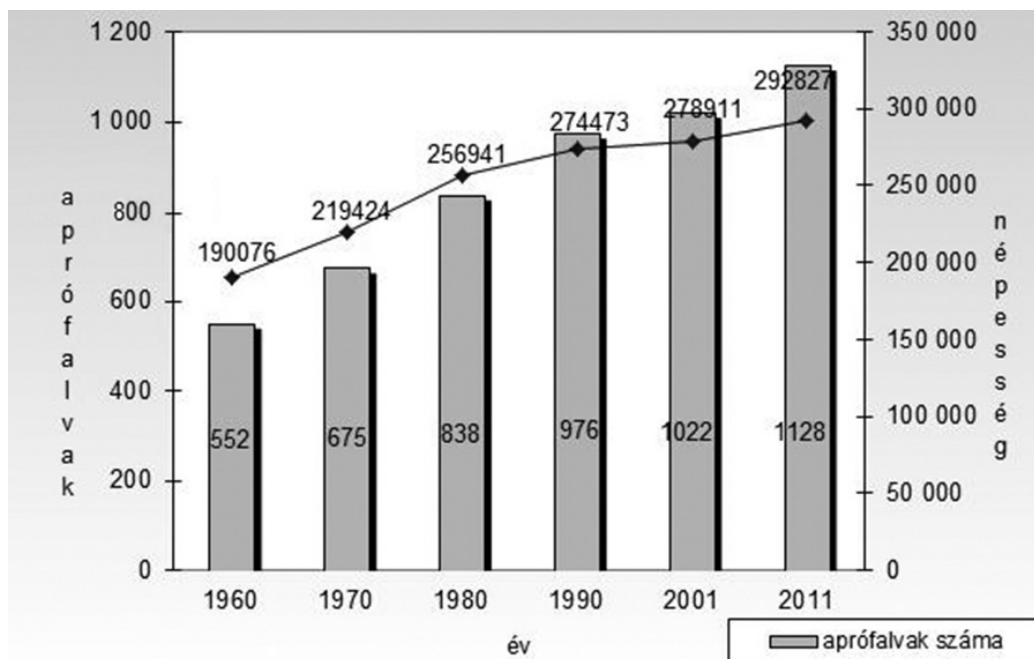
Az 1990-es éveket követően is meghatározó szerepe van a földrajzi fekvésnek az aprófalvak fejlettségét tekintve, melyet tovább erősít a munkahelyek közelsége, és elérhetősége (ENYEDI GY. 1996; BELUSZKY P. 2007). A rendszerváltozást követően új tényezőként jelentkezik a települések földrajzi fekvése. A nagyvárosok közelében elhelyezkedő, és a fő közlekedési útvonalak mentén található aprófalvak, illetve az ország nyugati részén fekvő települések helyzete válik kedvezőbbé az 1990-es évektől (BAJMÓCY P. et al. 2007).

Az aprófalvak további differenciálódási tényezője a turizmus hatásának erősödése, mely lehetőség csak néhány turisztikai potenciállal rendelkező településeknek adatott meg. Ilyen például a Balaton parti Szántód, mely sikeres aprófalva jó ellátottsággal rendelkezik és széleskörű szolgáltatásokat vehetünk itt igénybe. Szintén az idegenforgalom jelenti a kiugró lehetőséget Villánykövesd számára a méltán híres bortermelés, a jelentős épített örökség meglétének köszönhetően (JÓZSA K. 2014).

Hazánk társadalmi átalakulásának eredményeként a falvak népességének szerkezete is differenciálódni látszik, így egyes településeken szélsőségesen jó társadalmi státuszú, más falvakban pedig meglehetősen szegény, időskorú, munkanélküli, kilátástalan helyzetű társadalmi csoportok a jellemzőek (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002; BAJMÓCY P. et al. 2007).

2.3. Az aprófalvak számának tendenciái a 20. század elejétől napjainkig

A hazai aprófalvak száma az elmúlt három-négy évtizedben egyre emelkedik, egyre több olyan településünk van, amelyet folyamatos népességcsökkenés jellemez, továbbá egyre több kistérségünkben lesz meghatározó az aprófalvak számának jelenléte. Az egyre romló tendencia okai több tényezőtől tevődik össze, kiemelt jelentősége van az aprófalvak rossz infrastrukturális helyzetének, a kedvezőtlen elérhetőségi viszonyoknak, a mezőgazdaság háttérbe szorulásának, és a megfelelő intézményhálózat hiányának (ENYEDI GY. 1980; BELUSZKY P. 1984). Az 1970-es évektől kezdve figyelhetjük meg az aprófalvak számának intenzívebb emelkedését (*1. ábra*), mely trendek alakulását több ízben kutatta Balogh András társadalomföldrajzos (BALOGH A. 2004; 2008; 2014).

1. ábra Az aprófalvak és lakónépességük számának változása 1960 és 2011 között

Forrás: BALOGH A. 2014, 135. old.

A magyarországi aprófalvak száma az 1960-as évektől eltérő ütemben ugyan, de folyamatosan növekvő tendenciát mutat. 1960-ban 552, 2001-ben 1022, 2011-ben pedig 1128 darab 500 fő alatti lakosságszámú település található Magyarországon, ez a hazai településállomány 35,8%-át teszi ki (BALOGH A. 2014). Fontos kiemelni, hogy az 1949-es településállományt tekintve jelentősebb az aprófalvak száma, de az elmúlt évtizedek során nagyszámú aprófalú veszítette el önállóságát városhoz kapcsolás, összevonás és egyes esetekben kihalás okán (BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005; BAJMÓCY P. et al. 2014). Az 1970-es és 1980-as népszámlálási adatok alapján 163 település vált aprófaluvá, ez az érték 1960 óta a legmagasabb, majd az 1990-es évekre már lassulóban van ez a trend. Az utolsó két népszámlálást tekintve viszont újra 106 darab településsel nőtt az aprófalvak listája. Ezzel egyenes arányban nőtt az aprófalvakban élők száma is, 1970-ben körülbelül 220 ezer ember, míg 2011-ben már közel 300 ezer ember él kistelepüléseinkben (BALOGH A. 2014).

Ma Magyarországon nincs olyan megye, ahol nem találunk aprófalvakat, de elsősorban a dél-és nyugat-dunántúli, illetve az észak-magyarországi megyékben jellemző különösen a magas számuk (1. táblázat). Az említett vidékek közül is a legtöbb Baranya (210 db), Zala (163 db), Borsod-Abaúj-Zemplén (151 db) megyékben, ezek a területek állnak az élen az aprófalvak számának kontextusában már 1949 óta. Tolna megyében jelenleg 32 darab aprófalú található (BALOGH A. 2014).

Megye	Aprófalvak száma 2001	Aprófalvak száma 2011	Aprófalvak aránya 2001	Aprófalvak aránya 2011
Baranya	201	210	66,8	69,8
Zala	156	163	60,5	63,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	136	151	37,9	42,1
Vas	130	137	60,2	63,4
Somogy	103	123	42,0	50,2
Veszprém	101	107	46,5	49,3
Győr-Moson-Sopron	51	59	27,9	32,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	35	39	15,3	17,0
Nógrád	28	37	21,4	28,2
Tolna	30	32	27,5	29,4
Heves	12	16	9,9	13,2
Bács-Kiskun	5	10	4,2	8,4
Békés	5	9	6,7	12,0
Csongrád	4	7	6,7	11,7
Komárom-Esztergom	6	7	7,9	9,2
Hajdú-Bihar	5	6	6,1	7,3
Pest	7	6	3,7	3,2
Jász-Nagykun-Szolnok	5	5	6,4	6,4
Fejér	6	4	5,6	3,7

1. táblázat Az aprófalvak számának változása megyénként 2001 és 2011 között

Forrás: BALOGH A. 2014, 136. old. alapján saját szerk.

Különösen nagy az új aprófalvak aránya Somogy és Borsod-Abaúj Zemplén megyékben, ahol alapvetően jellemző az 500 főnél nem népesebb települések jelenléte, de nem meghatározó a megyén belüli arányuk (BALOGH A. 2014).

Az aprófalvak számának emelkedése elsősorban az 500 és 1000 fő közötti lakosságszámú falvak létszámának intenzív csökkenése jellemző. Ezt a folyamatot nagymértékben befolyásolja az előregedő korszerkezettel járó magas halálozási ráta, a fiatalok elvándorlása és adott esetben az etnikai összetétele az adott megyének. Egy olyan megyében, ahol alapvetően magas az aprófalvak aránya a településállományban, ott hangsúlyosabb ez a változás. Így például érdekes lehet, hogy Tolna megyében az aprófalvak aránya 30% körül mozgott az elmúlt 10 évben és számuk is csak kettővel gyarapodott. Ezzel szemben Baranya megyében az 500 főnél nem népesebb települések aránya közel 70%-os és tíz év elteltével 9 új aprófalva jelent meg a területen (BALOGH A. 2014).

Az aprófalvak számának változása a kistérségek területi szintjén még markánsabban kirajzolódik. Balogh András 2014-ben íródott vizsgálata alapján hazánk 175 kistérségében 2001 és 2011 között 68-ban nőtt az aprófalvak száma, és csak 5 olyan kistérség volt ahol ezen időszak alatt csökkent a számuk. Azon térségekben, ahol csökkent az aprófalvaink száma, ott

nagy valószínűséggel a szuburbanizáció által generált pozitív vándorlási egyenleg volt a meghatározó, ilyen térség a Balatonfüredi, Székesfehérvári, Gárdonyi, Pécsi, Pilisvörösvári. Az elmúlt évtized két népszámlálási adatai alapján az aprófalvak számának emelkedése a Dél-Dunántúl kistérségeiben volt a legintenzívebb (BALOGH A. 2014).

2.4. Az aprófalvak népesedésének tendenciái a 20. század második felétől napjainkig

A magyarországi 1128 aprófaluból 2001 óta 1010-ben csökkent a lakónépesség száma, amely érték közel 90%-os arányt fejez ki. 1945 óta folyamatként tekinthető, hogy a nagyobb méretű aprófalvak kevésbé, míg a kisebbek nagyobb ütemben veszítenek népességükből (BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005). A hazai aprófalvak népesedését jól szemlélteti, hogy 1949 és 2001 között 45 település vált 500 főnél népesebbé, amely értékből 18 olyan falu volt, amely 1990 és 2001 között nőtt ki az aprófaluk kategóriából. Mindez a nagyvárosok környékén és azokon a területeken ment végbe, ahol magas a roma etnikum jelenléte, érintett megyék például Baranya, Somogy és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék.

Az aprófalvak népességének csökkenése számos esetben nagyon radikális, 1949 óta ilyen például Libickozma (Somogy), Gagyapáti (BAZ), Sima (BAZ), Tornakápolna (BAZ), Nemesmedves (Vas), Gosztola (Zala) falvak körülbelül a népességük 90-95%-át veszítették el a 2001-es népszámlálásra (BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005). A hazai faluállományon belül egységesnek ítélt aprófalvak népességszámának változása nem mondható egységesnek, tendenciáik nagymértékben függenek a népességszámtól, az öregedési indextől, a vándorlási egyenlegtől, számos esetben a térségi elhelyezkedéstől, illetve a közlekedési kapcsolatok fejlettségétől (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002; BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005).

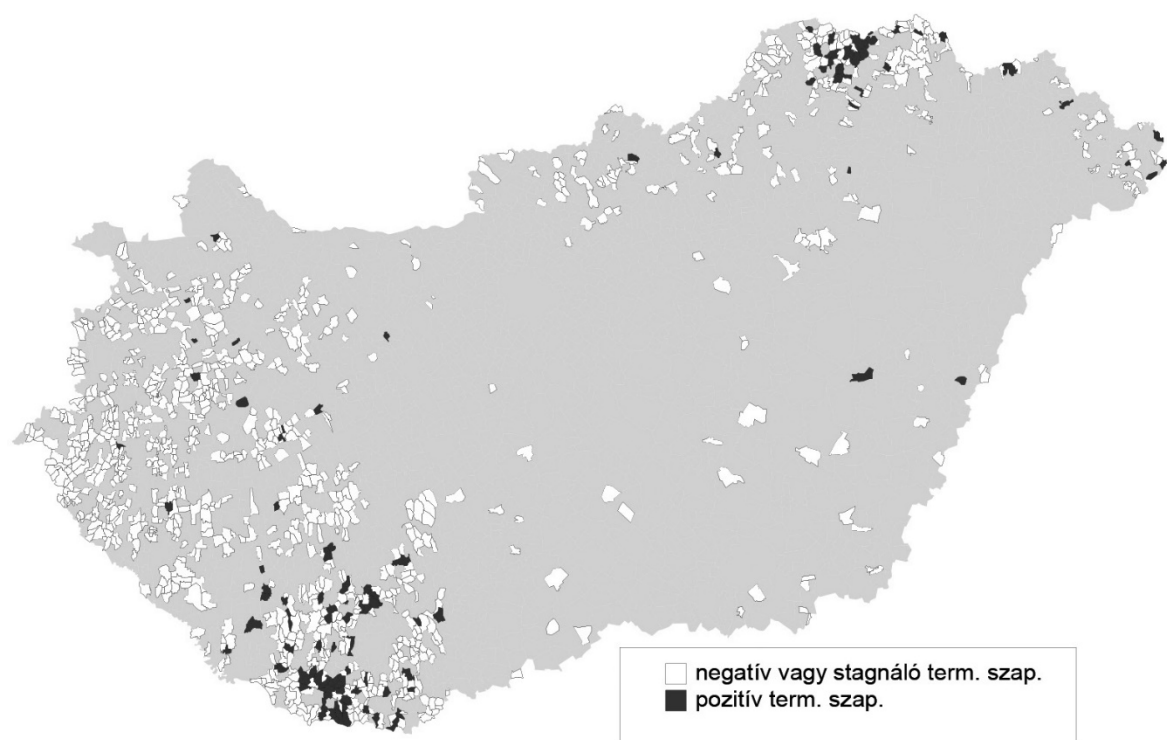
Törpefalvaink (200 fő alatti lakosságszám) népesedését illetően a meghatározó tendencia a természetes fogyás, de 2011-ben hazánk területén találunk 7 olyan települést, ahol pozitív a természetes szaporodás, de ezekben az esetekben is negatív a vándorlási egyenleg, így fogy a népességük. A 401 és 500 fő közötti lakosú aprófalvak esetében pedig a születési, halálozási és vándorlási értékek hasonlóak, többségüket természetes fogyás jellemzi ugyan, de az ide tartozó települések egyharmada pozitív vándorlási egyenleggel rendelkezik 2001 és 2011 között (BALOGH A. 2014).

Mára az aprófalvak vándorlási és természetes szaporodási értékei figyelemre méltó változáson mentek keresztül az 1990 és 2001-es intervallumhoz képest, ugyan a korábbi és az utóbbi periódust is egyértelműen természetes fogyás és negatív vándorlási értékek határozzák meg, elmondható, hogy ez a tendencia mára rosszabbodott. Az aprófalvak negatív vándorlási

egyenlegét elsősorban az elszegényedés megjelenésének, majd fokozódásának köszönhető, különösen jelentős az elvándorlás az Ormánságból, a Tolnai – Hegyhát területéről, a Cserehát, a Zemplén és a Külső-Somogy érintette településeiről. Mindemellett meglepő eredmény lehet, hogy mára a cigány lakosság által nagy számban lakott településeken is negatív vándorlási egyenleggel találkozhatunk (BALOGH A. 2014). Megjegyzendő továbbá, hogy a településállomány más elemei esetében (kisvárosok, vidéki terek) is egyre nagyobb mértékű az elvándorlás mértéke. Az elköltöző lakosok célpontjai a hazai városok, melyek központi funkciókkal rendelkeznek, de ez a tendencia mára már lassulóban van (TIMÁR J. 2006; BAJMÓCY P. et al. 2012).

Az 1990-es és 2001-es népszámlálási adatok alapján az aprófalvak vándorlási egyenlege körülbelül tízezer fős csökkenést mutatott, mely érték a 2011-es népszámlálásra elérte a 25 ezer főt is. Kevés aprófal rendelkezik pozitív vándorlási egyenleggel és természetes szaporodással is egyszerre, ez 1990-2001 között 6,4% volt, míg 2011-re 1,7%-ra csökkent, ennek menete hasonlóképpen alakul az 500 főnél népesebb települések esetében (BALOGH A. 2014). Az aprófalvak népesedési tendenciái tehát hasonlítanak a nagyobb méretű települések folyamataira, viszont az eltérések különösképpen egy-egy településkategóriát vizsgálva a leginkább beszédesek (BALOGH A. 2014).

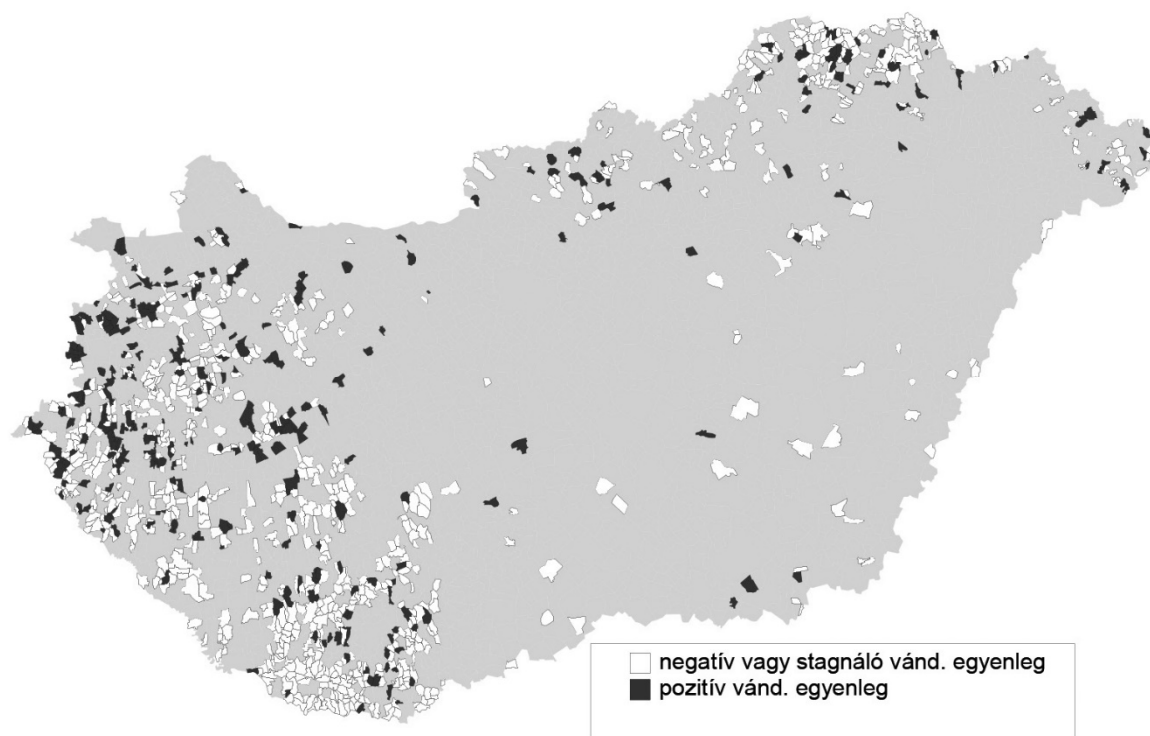
Hazánkban a negatív népesedési folyamatok ellenére találunk számos olyan aprófalut, ahol pozitív értékű a természetes szaporodás (2. ábra). Ugyan számuk nem kiemelkedő, hiszen a 2001-es és a 2011-es népszámlálási adatok alapján a 1128 aprófaluból 110 van, ahol egy év során több gyermek születik, mint ahányan meghalnak. Az említett 110 település kétharmada Baranya és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben található. A rendkívüli természetes szaporodás hátterében az egyes településeken megtalálható cigány lakosság magas aránya áll, ilyen települések például a Baranya megyei Gilvánfa, a borsodi Csenyété és Felsőregmec. Az elmúlt 10 évben kiemelkedő természetes szaporodást produkáló 500 fő alatti települések nagy része Borsod-Abaúj-Zemplén, vagy Baranya megyei, ez az érték leginkább a roma népesség arányának magas jelenlétében vizsgálendő (BALOGH A. 2014).

2. ábra Az aprófalvak természetes szaporodása 2001-2011 között

Forrás: BALOGH A. 2014, 141. old.

A hazai településállomány aprófalvai közül 312-ben pozitív a vándorlási egyenleg (3. ábra). Ez elsősorban a Dunántúlon megfigyelhető, azon belül Vas, Zala és Veszprém megyékben a leggyakoribb. A vándorlási egyenleg pozitivitása mögött is többségében egyedi okok állnak. Szociális intézménnyel rendelkező aprófalvak például Óföldségek (Csongrád), Szóc (Veszprém), ezekben a községekben igen magas a halálozási ráta is az idősök otthonának köszönhetően. Szintén kimagasló vándorlási értékekkel rendelkeznek az idegenforgalmilag domináns szerepet betöltő falvak elsősorban a Balaton környezetében (Aszófő, Vászoly), az ország északi területein pedig Velem, Mogyoróska esetében. A turizmus vonzó erején kívül a szuburbanizációban érintett területek is pozitív vándorlási egyenleggel rendelkeznek, ilyen például Hidegség, Nagypáli és Romonya. A pozitív vándorlási egyenleggel jellemezhető aprófalvak egyharmadának népessége 2001 óta nőtt, így elmondható, hogy ezekben a településekben a természetes fogyást kompenzálni tudja a vándorlás pozitív értéke (BALOGH A. 2014).

3. ábra Az aprófalvak vándorlási egyenlege 2001-2011 között

Forrás: BALOGH A. 2014, 142. old.

Magyarország területén találunk 19 olyan aprófalut, ahol a legutolsó két népszámlálás közötti időszakban pozitív értéket vett fel a természetes szaporodás, és a vándorlási egyenleg is egyaránt, ez leginkább Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (Felsőregmec, Fáj, Abaújszolnok) látható. A két mutató pozitivitását szintén a roma etnikum magas arányának köszönhetjük az egyes települések esetében (BALOGH A. 2014).

A legtöbb aprófalut (725 db) pedig egyszerre érinti a természetes fogyás és a negatív vándorlási értékek, ez az aprófalvak 62,6%-át jelenti. Kiemelt jelentőségű Baranya megyében, ahol 135 faluban, Zalában, ahol 110 és Borsod-Abaúj-Zemplénben, ahol 98 községet érinti a két mutató együttes negativitása (BALOGH A. 2014).

2.5. Az aprófalvak társadalmi-gazdasági helyzete és problémái Magyarországon

Magyarországon a rendszerváltozás kiemelten nagy hatással volt a gazdaság és a társadalom alakulására, ennek eredményeképpen pedig a hazai gazdaság térszerkezetére, és településállományunkra. Az aprófalvak ezeket a változásokat kevésbé tudták javukra fordítani és lépést tartani a folyamatokkal, mely kihatással van az aprófalvak fejlődési pályájára. A fentiekben már említettem olyan aprófalvakat, amelyek dinamikusán tudták abszolválni a

változások okozta felmerülő lehetőségeket és pozitív fejlődési pályára kerültek a turizmus, vagy más helyi energia kihasználásával (JÓZSA K. 2012; 2013; 2014).

A rendszerváltozást követően tehát tovább nőttek az egyes aprófalvak közötti társadalmi-gazdasági differenciák, melyek elsősorban a jövedelemviszonyok és az életkörülmények tekintetében a legszemléletesebbek. Ezen jellemzők eltéréseit elsősorban a magyar gazdaság általános válsága, az eltérő fejlődési pályákra állás, a munkanélküliség megjelenése, a foglalkozási átrétegződés, az agráriumban bekövetkezett változások generálták (ANDORKA R. 2003; BALOGH A. 2007). A rendszerváltozással önállósult önkormányzatok gyakran az elszigeteltség problémájával kerültek szembe, melyet tovább erősített a meglévő alapfunkciók elvesztése. Számos aprófaluban megszűnt az általános iskola, óvoda, az alapvető élelmiszerellátást biztosító bolt és gyakran még a kocsmá is (BANK K. et al. 2004).

Így társadalmi és gazdasági szempontból regionális különbségek figyelhetők meg az ország különböző részei között. Balogh András 2007-ben készült kutatásának eredményeit áttekintve az életminőség tekintetében a legkedvezőtlenebb helyzetű összefüggő területet Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi része jelenti. A megyén belül leginkább az Edelényi, Encsi, Szikszói kistérségek aprófalvait sújtja ez a probléma. A legjobb életminőségi értékekkel a Balaton parti, Vas megye északi, Győr-Moson-Sopron megye déli részén található aprófalvak rendelkeznek (BALOGH A. 2007; 2014; G. FEKETE É. 2013).

Az aprófalvak kapcsán elmondható, hogy többségük rossz demográfiai értékekkel, munkanélküliség fokozódásával jellemezhető (BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2007). Az aprófalvak esetében kifejezetten erős a mezőgazdaság fontossága a megélhetés szempontjából, mely szektor válsága sok esetben a legnagyobb hátráltató tényező lehet az amúgy is kedvezőtlen földrajzi adottságú aprófalvaink jövőjét illetően. Az aprófalvak tehát a helyi munkalehetőségek hiányában szoros függésben állnak a legközelebbi központi szereppel bíró településsel. G. Fekete Éva 2013-ban készített tanulmányában az előregedő, gettósodó településeket és azon üdülőfalvakat, ahol helyi gazdasági mobilizáló erőt nem fedezhetünk fel „gazdaságtalan aprófalvaknak” nevezi (G. FEKETE É. 2013; BALOGH A. 2014). Egyik legmeghatározóbb problémája tehát a hazai aprófalvaknak a gazdasági tehetetlenség, a lakosok munkavállalási lehetőségét egyáltalán nem tudják biztosítani. Ezekben a településekben minimális azon gazdasági tevékenység, mely a helyi munkaerőt foglalkoztatni tudná.

Hazánkban az aprófalvak heterogén csoportot alkotnak, mivel eltérő társadalmi-gazdasági jellemzőkkel rendelkeznek és különböző fejlődési pályán mozognak, így ezekre a településekre nem alkalmazható egységes fejlesztési politika. Különösen nehéz helyzetben vannak a magyarországi aprófalvak a helyi fejlesztések megvalósításának kivitelezésében, hiszen sok

esetben az adott település lakosságszáma annyira kevés, hogy elesnek a pályázati lehetőségektől. További problémaként merül fel az egyes beruházások önrészenek előteremtése, mely szintén összefügg a településmérettel, így az aprófalvak elesnek a pályázatok nagy részétől. A megvalósuló fejlesztések kistelepüléseinken az alapvető infrastruktúra kiépítését, településkép javítását, Integrált Községi Szolgáltató Tér kialakítását, intézmények felújítását foglalják magukba (JÓZSA K. 2013; BALOGH A. 2006; 2014).

Az aprófalvak társadalmi problémái közül kiemelném az eddig még nem tárgyalt ingázást és az alacsony iskolai végzettséget. Az ingázás mértéke országos viszonylatban is magas, de az aprófalvak lakosait ez a probléma még inkább sújtja. A 2001-es népszámlálás szerint az aprófalvakban élők 70%-ának nem helyben található a munkahelyük. A magas ingázási aránnyal rendelkező települések közül szinte mind aprófal, de találunk olyan falvakat is ahol ingázási nyereséget figyelhetünk meg. Ezek többnyire olyan falvak, ahol kisebb méretű üzemek működnek (Kékkút, Alsómocsolád), idegenforgalom, vagy a mezőgazdaság által nyújtott lehetőségek vonzzák a munkaerőt.

Az ingázási problémákat tovább nehezíti, hogy az aprófalvak közlekedési helyzete különösen hátrányos. Azok a magyarországi aprófalvak, amelyek ismert perifériákon helyezkednek el a legrosszabb közlekedési adottságokkal rendelkeznek. A Veszprém megye nyugati területei, az Őrség, az Ormánság, a Zempléni-hegység a leginkább hátrányos területek. Vannak települések, amelyek egyáltalán nem tudnak bekapcsolódni a tömegközlekedésbe, jelenleg hazánkban 26 kihalt falut nem érinti autóbusz- és vonatközlekedés sem. A közlekedési hálózat fejletlenségét jól szemlélteti, hogy több olyan település van ma az országban, amely nem rendelkezik kövesúttal (Gyűrűfű, Kisújbánya, Derenk, Simaháza, Pusztaszentpéter). A kövesút hiánya tovább gyorsította ezen településeken az előregedést, elvándorlást és népességvesztést, mely a kihalás stádiumát is eléri néhány esetében (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

Hazánkban szintén az aprófalvak lakosai vannak a legrosszabb helyzetben a legmagasabb iskolai végzettség vonatkozásában. Az aprófalvak lemaradása jelentős a legalább középiskolát végzettek tekintve, mivel országos szinten 2001-ben 38,2%-os, aprófalvak esetében 15,2%-os legrosszabb arányt figyelhetünk meg. Az általános iskolát végzettek vizsgálva a legrosszabb azokban aprófalvakban a helyzet, amelyek népessége szélsőségesen előregedett, vagy magas a roma lakosság aránya (BAJMÓCY P. et al. 2007).

Az aprófalvak társadalmi-gazdasági helyzete tehát nagyon összetett, sok tényezőből álló komplex probléma, mely jellemzők térben eltérő módon jelennek meg az ország aprófalvas térségeiben.

3. Kihalt és a kihalás szélén álló aprófalvak Magyarországon

A hazai faluállomány legkisebb lélekszámmal rendelkező elemei - a rendszerváltozást megelőző településpolitikák hatására - egyre csökkenő népességmegtartó erővel bírnak, mely egyes esetekben a falvak teljes elnéptelenedését, fizikai megszűnését és az épületállomány súlyos leromlását eredményezi. Az aprófalvak kedvezőtlen demográfiai állapotát nehezíti az önkormányzatok rossz anyagi helyzete, az elszegényedés, a munkanélküliség általánossá válása és az egyes települések rossz közlekedési infrastruktúrával való ellátottsága. Ezen tényezők összefüggésbe hozhatók a települések teljes elnéptelenedésével, fizikai megszűnésével. Az aprófalvak népességcsökkenése, sok esetben a kihalás szélére sodródása közigazgatási önállóságuk elvesztését eredményezte. Ez leggyakrabban összevonást, vagy egy másik településhez való csatolást jelentett. A közigazgatási változások e tekintetben a legintenzívebbek a két világháború között (350 település megszűnése, főleg összevonással), és az 1950-1980-as évek között (450 település hozzácsatolással). Mindez jól tükrözi a 20. század második felének évtizedeiben zajló településpolitikák eredményeit (BAJMÓCY P. et al. 2014).

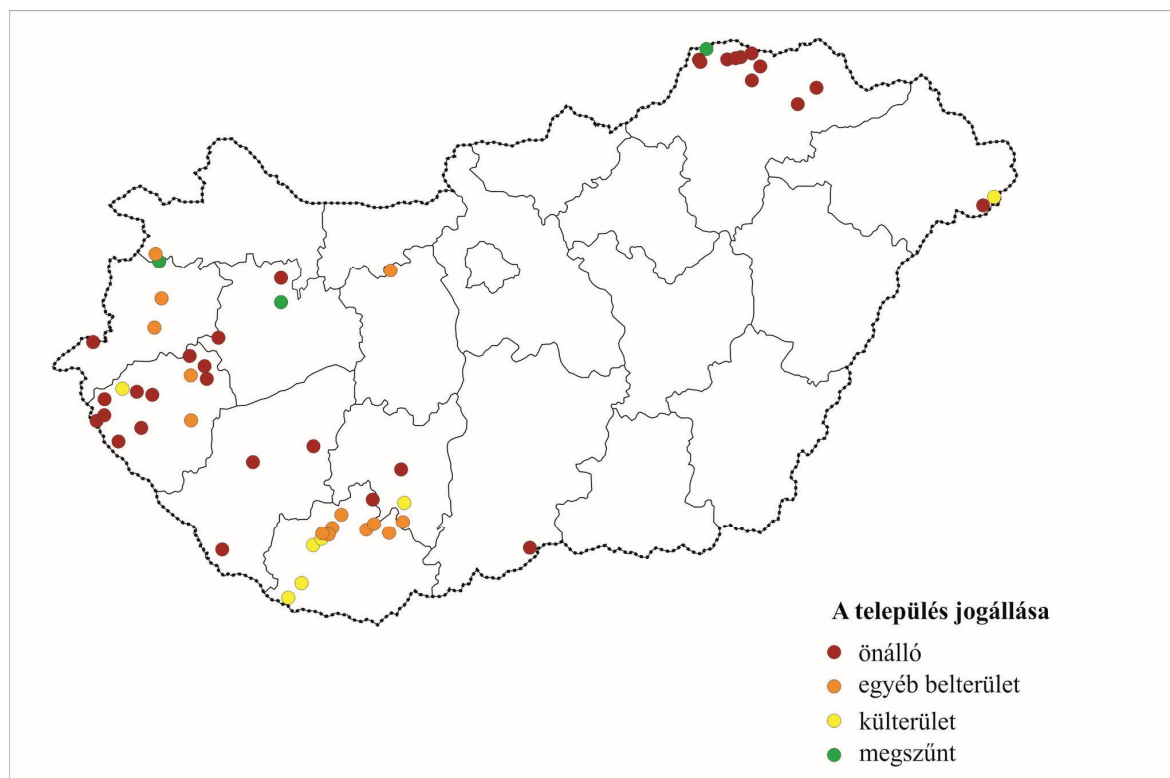
A kihalás szélére sodródott falvak jellemzőit, a kihalás és a fogyás okait a „Kihalás szélére sodródott falvak Magyarországon” című előadás – Bajmócy Péter és Balogh András társadalomföldrajzos kutatók eredményei – alapján vizsgálom. A tanulmány adatbázisát az 1910 óta közigazgatási önállósággal rendelkező falvak jelentették, melyek közül számos település elveszítette ezt a jogát, így a népszámlálási adatok adták a megbízható információkat. A kutatók a „kihalt” kifejezést azokra a településekre alkalmazták, amelyek népessége a vizsgált intervallum alatt nullára csökkent. A kihalás szélére sodródott falvak fogalmának meghatározására pedig két tényezőt vettek figyelembe: az alacsony népességszámot, amely szerint valamely népszámláláskor 25 fő alá csökkent a népesség. A másik tényező szerint akkor tekintettek egy falut kihalónak, ha annak népességszáma a népességmaximumhoz képest a népességminimum idejére legalább 87,5%-os csökkenést mutat. A szerzők által használt fogalmak alapján, Magyarországon az 1910 óta tartott népszámlálások adatai szerint a közigazgatásilag önálló 3900 település közül 6 olyan falu van, amelyek lakossága ezen intervallum alatt valamikor is elérte a nullát, tehát kihalt. Gyűrűfű (BAR), Kán (BAR), Révfalu (BAR), Simaháza (VAS), Iharkút (VES), Derenk (BAZ) kihalt faluk közül jelenleg 4 lakatlan. 2011-es népszámlálás szerint Gyűrűfűn 33 fő, Kánon pedig 8 fő lakott. Iharkút, Derenk és Simaháza teljesen megsemmisültek, ezekben a falvakban egyetlen ház sem áll jelenleg. A kihalt falvak száma 1980 óta stabilnak mondható (4-6 falu). A derenki lakosság 1940-ben került

kitelepítésre, majd az 1970-es években kihalt Gyűrűfű, Iharkút és Simaháza. Kán és Révfalu a 2001-es népszámlálásra veszítette el teljesen lakosságát, azóta ezek üdülőfalu funkciót látnak el, tehát második otthonok. Gyűrűfű 1990-es évektől kezdve újratelepült, jelenleg az itt lakók biogazdálkodással, ökotudatos életmóddal foglalkoznak. A 2011-es népszámlálás alapján a kihálás közvetlenül fenyegeti az 5 fős lakosú Korpádót (BAR) és a mindössze 2-2 fő által lakott Mónosokort (BAR) és Pusztaszentpétert (ZAL) (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

A kihálás szélére a definíció szerint 54 település sodródott, területi eloszlásuk jól igazodik az aprófalvas térségek elhelyezkedéséhez. Legtöbb erre a sorsa jutó település Zalában (13), Baranyában (12), Borsodban (11) található. Az 54 faluból 46-ban fogyott legalább 87,5%-kal a népesség maximumához képest, ezek közül 35 olyan település található, melyek népessége a 2011-es népszámlálás alapján kevesebb, mint 25 fő. Az 54 aprófaluból 2011-ben 30 közigazgatásilag önálló státusszal rendelkezik, 14 egyéb belterületként, 7 külterületként van nyilvántartva, 3 pedig fizikailag sem létezik, tehát semmilyen módon nem szerepelnek a helységnévtárakban (4. ábra). A kihálás szélére sodródott falvak közül Baranya és Vas megyékben már a települések nagy része elveszítette önállóságát, míg Borsodban és Zalába közigazgatásilag önálló falvak vannak (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

A kihálás közeli falvak népességszámát vizsgálva a legrosszabb helyzetben a zalai, vasi és borsod-abaúj-zempléni megyék aprófalvai vannak. Legnagyobb mértékű a fogyás Baranya és Vas megye törpefalvaiban. Térbeli koncentráltságukról elmondható, hogy Zselicben, Kelet-Mecsekben, Észak-Zalában, Cserehátban és a Galyaságban erős (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

A tendenciák okait egyértelműen az aprófalvas-szindróma tüneteire vezethetjük vissza. Az elnéptelenedés többnyire természetes és spontán módon zajló folyamat, melyet befolyásol az aprófalvak általános munkahelyhiánya, a közelekedési hálózat fejlettlensége, a meglévő szolgáltatások leépülése, az ingázási kényszer.

4. ábra A kihalás közelébe sodródott falvak jogállása 2011-ben

Forrás: BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014, 7. old.

A nagy számban perifériákon elhelyezkedő, illetve jellemzően előregedő korszerkezetű, gyakran zsákfalu jellegű települések lehetőségei a rendszerváltozást követően sem javultak. Különösen nagy probléma a tömegközlekedés hiánya, mivel jelenleg 26 faluban ez egyáltalán nem áll rendelkezésre, további 19-ben pedig naponta maximum 5 járat közlekedik. A kihalás, és annak közelébe sodródás egyik okozója a településre vezető kövesút hiánya. Gyakran a külterületi népesség – majorok, tanyák – elvándorlása nem a belterületre történt, hanem más településre, így az egész település népességének csökkenését ezek a folyamatok határozták meg, hiába a belterület lakossága csak kis mértékben fogyott, vagy stagnált (Libickozma, Pusztaszentpéter, Bácsszőlős). A kedvezőtlen földrajzi helyzetből is adódott település népességvesztése, ilyen volt például a határsávban található Nemesmedves. Néhány esetben (Háromhuta, Nemesmedves) a lakosság nemzetiségi alapokon történő kitelepítése okozta a drasztikus fogyást. Egyedi esetként tarthatjuk számon a természeti katasztrófa által sújtott településeket (Nagygéc és Komlódtótfalu), ahol az 1970-es árvíz elmosta a falut és a későbbi visszatelepülést sem engedélyezték. A Bakonyban található Iharkút jövőjét pedig a területén talált bauxit feltárása határozta meg, melyet ennek következtében kitelepítettek (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

Megállapítható tehát, hogy a vizsgálatba került 54 település jelene és jövőbeli fejlődési pályája nagyon különböző. A falvak halálát a fizikai megsemmisülés és a nagymértékben leromlott lakókörnyezet jelenti, míg sikerük kulcsa lehet a falusi turizmus beindítása, a magasabb társadalmi státuszú betelepülők vonzása. Mára már több olyan falu is van, amely teljesen üdülőfaluvá vált (Kán, Gorica, Vérteskozma), míg más esetekben a lakásállomány fele üdülőház (Tornabarakony, Ladamány, Kisújánya, Püspökszentlászló). Az elmúlt évtizedben van példa arra is, hogy a korábban üdülő jellegű települések újra valóban lakottá váltak, például Kisújánya, Püspökszentlászló, Kán (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

Meglepő módon vannak azonban olyan kihalás közeli települések, melyek sikeresnek mondhatóak. 17 olyan falu van az 54-ből, melyekben az elmúlt két évtized során népességnövekedést figyelhetünk meg (Gosztola, Kán, Gyűrűfű, Kisújánya, Zsibrik, stb.). A népességnövekedést az esetek többségében elsősorban az üdülőfalvak újránépesedése okozza, Nagygéc és Komlódtótfalu esetében pedig eltörölték az építési tilalmat. Különösen sikeresnek mondható a népességnövekedést tekintve Gosztola, Gyűrűfű és Zsibrik. A Bonyhádi járásban található Zsibrikre 1990-ben egy alkohol-és drogterápiás rehabilitációs intézet költözött, ennek tudható be a népesség növekedése. Gyűrűfű újránépesedése az ökofalu kialakításának köszönhető, de népessége az elmúlt években stagnál. Gosztola esetében különös útról beszélhetünk, a Zala megyei falu esetében a polgármester személyes kultusza határozza meg a népesség növekedését, ahová beköltözni csak megfelelő pénzügyi helyzetű családoknak van lehetőségük. Gosztola az egyik leggazdagabb települése Magyarországnak, mely megduplázta a népességét az elmúlt évtizedben. 2011-re Gosztola a 42 fős népességével, és az újjáéledt Püspökszentlászló 39 fős lakosságával kikerültek a tanulmány által meghatározott kihalás szélére sodródott falu kategóriából (BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014).

A fentiekben feldolgozott tanulmány eredményeiből arra a következtetésre jutottam, hogy hazánk aprófalvait nem kezelhetjük egységesen negatív jövőképpel, és nem tekinthetjük őket kihalt településeknek, még a néhány lakosú eseteket sem. Dolgozatom mintaterületét tehát ezen vizsgálat alapján választottam ki, mely terület olyan településeket is magában foglal, amiket a tanulmány kihalás közelébe sodródó aprófaluként említ (Pusztakisfalu, Zsibrik, Püspökszentlászló).

4. A Kelet-Mecsek és a Völgység aprófalvainak vizsgálata

4.1. A vizsgált mintaterület bemutatása

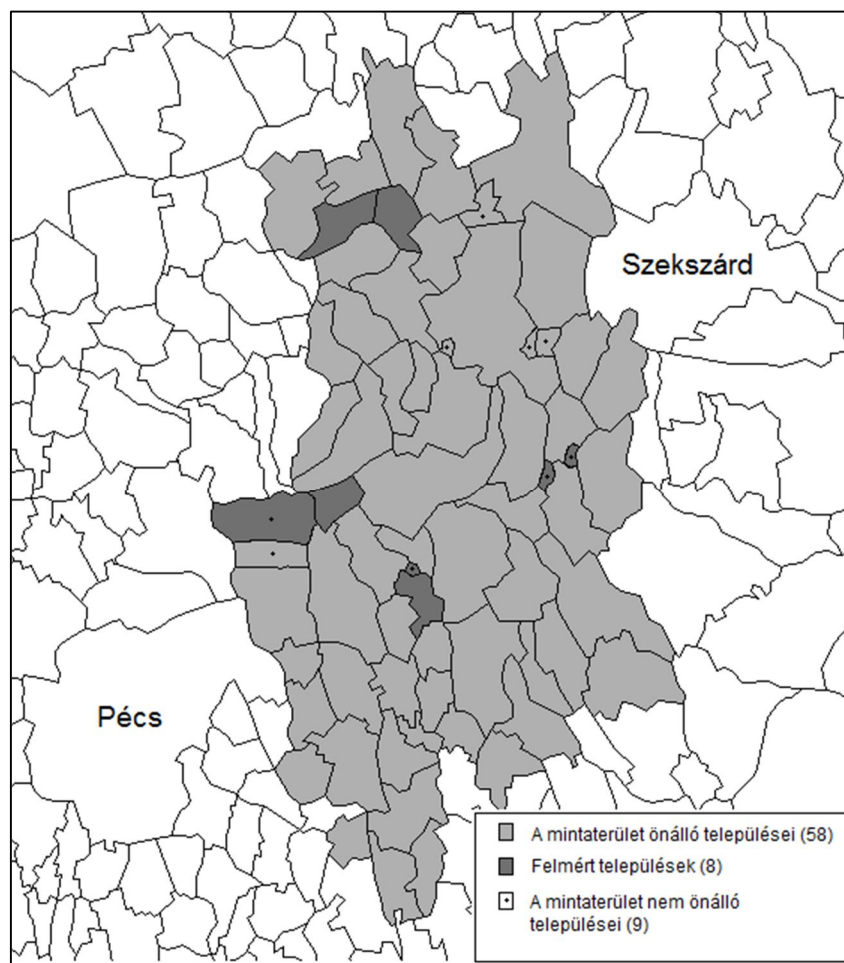
A kutatásom választott mintaterülete a Kelet-Mecsek és a Völgység térsége, az egyik olyan terület a néhány közül Magyarországon, ahol kis távolságon belül sok olyan aprófal koncentrálódik, melyekben a drasztikus népességcsökkenés a kihalás közeli állapotot eredményezheti. A vizsgált mintaterület települései közül kerültek kiválasztásra azok az aprófalvak, ahol empirikus kutatást is végeztem. Az általam kiválasztott 8 település közül Püspökszentlászló és Zsibrik falvak szerepeltek a Bajmócy Péter, Balogh András által készített „Kihalás szélére sodródott falvak Magyarországon” című kutatás példáiban. Ebben a tanulmányban a két említett települést az egyedi megújulásuk miatt emelték ki, amely témát dolgozatom során én is megvizsgáltam. Pusztakisfal, Palatinca jelenlegi alacsony lakosságszámának, fogyásuk mértékének köszönhetően kerültek kiválasztásra. Óbánya, Nagyvejke szintén a népességcsökkenésük intenzitása okán kerültek a vizsgálatba, továbbá mindkét település zsákjellegű falu. Lovászhetyű és Kisvejke hasonló léptékű, közlekedési szempontból jó adottságokkal rendelkező települések, mely szempontokon túl fontos, hogy mindkét falu viszonylag kis távolságra fekszik egy-egy jelentősebb központi szerepet betöltő várostól (Pécs, Bonyhád).

A dolgozat mintaterülete két megye (Baranya, Tolna) területére terjed ki, a statisztikai elemzés azonban nem vizsgálja a megyék egészét, csak azok néhány járásának településeit. Mindkét területen az 1910-es népszámláláskor a Pécsi, Pécsváradi és Völgységi járásokhoz tartozó települések közül 74 került a felmérésbe (3. sz. *melléklet*). A vizsgálatba vont települések jelenleg a Bonyhádi, Szekszárdi, Bólyi, Mohácsi, Komlói, Pécsi, Pécsváradi járásokhoz tartoznak. A kutatásban szereplő járások jellemzően nem mondhatóak aprófalvas térségeknek, az aprófalvak száma a Pécsi járásban csökkent az elmúlt 10 évben, a Komlói és Pécsváradi, Szekszárdi járásokban stagnál, míg a Bonyhádi járásban növekszik a számuk (BALOGH A. 2014). A vizsgálatomba voltak (67 db) közül 38 Baranya megyei, ebből egyedül Pécsvárad rendelkezik városi ranggal, 26 falu 500 fő alatti lakosságú, jelenleg 3 közigazgatásilag nem önálló (Kisújánya, Püspökszentlászló, Pusztakisfal). A Tolna megyéből 29 települést vizsgáltam, ebből Nagymányok és Bonyhád város, 15 település tartozik az aprófalva kategóriába, 6 falu a 2011-es népszámlálás alapján közigazgatásilag nem önálló

(Börzsöny, Lodomány, Majos, Palatinca, Tabód, Zsibrik). A települések méretüket tekintve vegyes összetételűek, de alapvetően apró-és kistelepülésekből áll.

A terület olyan településeket is tartalmaz, amelyek 1910 óta elveszítették közigazgatási önállóságukat, ezek a falvak felmérése különösen érdekes a népességüket tekintve, hogy annak tendenciája miként alakul a csatlósítás óta. A dolgozat mintaterülete eredetileg 74 darab 1910-ben önálló települést foglalt magában, melyek közül a többségük a mai napig megőrizte ezt a státuszt. Az elmúlt száz évben végig önálló települések esetében minden népszámlálás gyűjt adatokat a lakónépességükre. A vizsgált terület 9 települése az elmúlt évtizedek során elveszítette önállóságát és egy másik település egyéb belterületeként, vagy külterületeként van nyilvántartva, mely falvakra vonatkozólag a Központi Statisztikai Hivatal kizárólag népszámlálási adatokat gyűjt. Mivel a munkám során különös figyelmet fordítottam a már közigazgatásilag nem önálló státusszal rendelkező falvakra, így csak a népszámlálások és helységnévtárak által biztosított adatokat tudtam felhasználni. A 74 település közül vannak, amelyek az évek során összeépültek egy másik településsel, és ennek következtében annak központi belterületéhez csatolták azokat. A KSH ezen falvak népességére vonatkozóan nem készít felvételezést még a népszámlálások során sem, így azok lakosságszámára nem rendelkezünk adatokkal. Tehát a dolgozat során adathiány miatt a központi belterületként nyilvántartott falvak vizsgálatától eltekintek. Kovácsi 1928-tól Tevelhez tartozik, a népszámlálások folyamán több alkalommal rendelkezünk Kovácsi népességének adataival, és néhány évben pedig nem, így a meglévő lakosságszámokat hozzáadtam Tevel népességéhez. Az előbbieken leírtak szerint tehát 67 település adatai álltak rendelkezésemre az összes általam vizsgált népszámlálásra vonatkozólag (5. ábra).

A dolgozat bővebb értelemben vett mintaterülete a Dél-Dunántúl azon belül a Dunántúli-dombság térségében fekvő településeket foglalja magában. A terület természeti adottságait tekintve Baranya megye északi része hegyes, dombos terület, nagy kiterjedésű egybefüggő erdőkkel. Meghatározzák a térséget a Kelet-Mecsek dombjai és völgyei, illetve a Zengő, melyek területén és lábainál terülnek el a felmért települések. A Tolna megyei településeket a Hegyhát és a Völgyesség tájegységek veszik körül, így hegyoldalok, dombok, völgyek és kiterjedt erdőségek övezik őket.

5. ábra A statisztikai vizsgálatba vont települések

Készítette: saját szerk.

A Kelet-Mecsek és a Völgység településeinek közlekedését észak-déli irányban a 6-os számú főút határozza meg és egyben szeli ketté. A vizsgált települések esetében kiemelt jelentősége van a Bonyhád-Bátaszék és a Bonyhád-Dombóvár közlekedési vonalaknak, melyek mentén jók a tömegközlekedési lehetőségek, ahogyan a Bonyhád-Péccsel összekötő 6-os úton is. A terület az Alföldről való elérhetősége Bátaszékig az 55-ös számú főúton, vagy Szekszárd felől az M9-es autót megépült szakaszán biztosított.

A mintaterületen, legfőképpen a Baranya megyei településeken, számottevő volt a német nemzetiség jelenléte. Számuk drasztikusan csökkent a második világháborút követően az 1946-1948 közötti kitelepítések eredményeként. Ez a beavatkozási folyamat sok település esetében nagymértékű népességcsökkenéssel járt, a népességet székelyek és felvidékiek betelepítésével próbálták helyettesíteni. A németek kitelepítése az aprófalvas térségeket kifejezetten hátrányosan érintette, mivel az elhurcolások következtében a falvak akár népességük 50%-át is elveszítették (BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005).

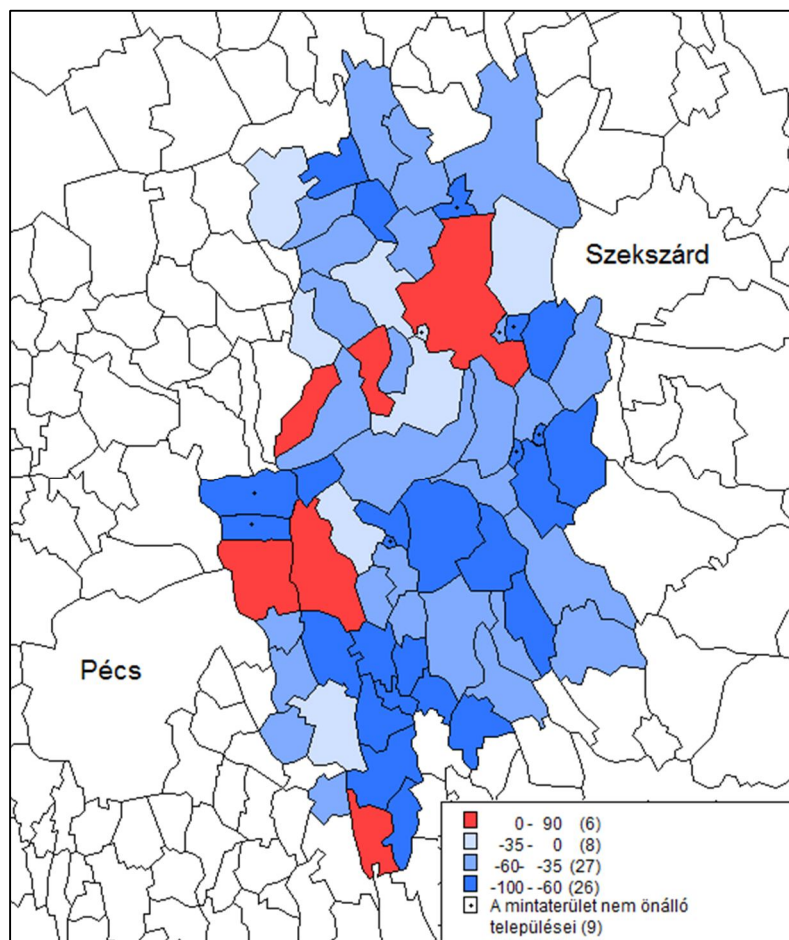
4.2. A bővebb mintaterület statisztikai vizsgálata

A mintaterület településeinek lakónépességi változásait követtem végig az 1910-es, 1949-es, 1960-as, 1970-es, 1980-as, 1990-es, 2001-es és 2011-es népszámlálások adatai alapján. Az ebből készült adatbázisban népességszám változásokat számoltam 1910-2011, 1949-2011, 1949-1960, 1990-2001, 2001-2011 közötti intervallumokon, mely adatokat térképen ábrázolva a következő eredményekre jutottam. Az 1910-2011 és az 1949-2011 időtávokon jól látszik az országos tendencia is, miszerint a nagyobb méretű aprófalvak kevésbé, és a kisebbek pedig intenzívebben veszítenek népességükből. Ez jellemző tehát az általam vizsgált falvakra is, egyes esetekben drasztikus 85-95%-os népességcsökkenést tapasztalhatunk (Kisújbánya, Pusztakisfalu, Ladomány, Tabód, Zsibrik), ezek jellemzően a 20. század derekán elvesztették önállóságukat és a jelenlegi lakónépességük nem éri el a 100 főt (4. sz. melléklet).

A mintaterület települései közül 1910 és 2011 között a nagyobb méretűek népessége nőtt (Hosszúhetény, Szederkény, Máza, Pécsvárad, Nagymányok, Bonyhád) (6. ábra). Ugyanezen intervallumon 8 olyan falu van, amelyek népessége lassú ütemben (kb. 0 és -35% között) csökkenő tendenciát mutat, ezek jellemzően 500 és 2000 fő körüli lakosságúak, amelyek közül a Baranya megyei Hidas 2155 fős és -16%-os fogyással jellemezhető, a legkisebb ide tartozó falu Zengővárkony, amely 436 fős volt 2011-ben és -34%-kal. Majos Bonyháddal tartozó településrész mintegy ezer fős lakosságával -7,8%-os fogyást mutat, mely alacsony érték nagy valószínűséggel, a Bonyháddal való összeépültségének és a szuburbanizációs folyamatnak köszönhető. Az általam meghatározott „önálló, kevésbé fogyó” kategória települései a -35 és -60%-os népességfogyású települések közül kerültek ki, ebbe a csoportba összesen 27 falu került, melyek közül 15 aprófalu. A -35 és -60%-os fogyású települések esetében az 1949-2011 közötti intervallumban is hasonló értékeket figyelhetünk meg, mely tendencia az elmúlt 10 évben csökkent, körülbelül -10 és -15%-ra minimalizálódott (4. sz. melléklet).

Mórág (781 fő) kivételével a legnagyobb fogyást (-60 és -100%) mutató települések aprófalvak, ebbe a kategóriába kerültek az „önálló, nagyon fogyó” és a „nem önálló nagyon fogyó” felmért községek. Az 1910 és 2011 között magas népességcsökkenési értékekkel rendelkező falvak esetében a többi intervallumra már differenciáltabb képet kapunk, tehát egyes települések fogyása továbbra is intenzív marad, ilyenek elsősorban a legkisebb népességszámmal rendelkező, gyakran közigazgatási önállóságukat elvesztő aprófalvak. Az 1949-2011 időtávot tekintve a tendenciák megmaradnak, de az 1990-2001 és a 2001-2011 időszakok esetében pedig árnyaltabb a kép, Pusztakisfalun továbbra is -45%-os a fogyás

mértéke, de a települések többségében jelenleg is -25 és -35%-os csökkenést figyelhetünk meg (Erdősmárok, Palatinca, Grábóc, Feked) (4. sz. melléklet).

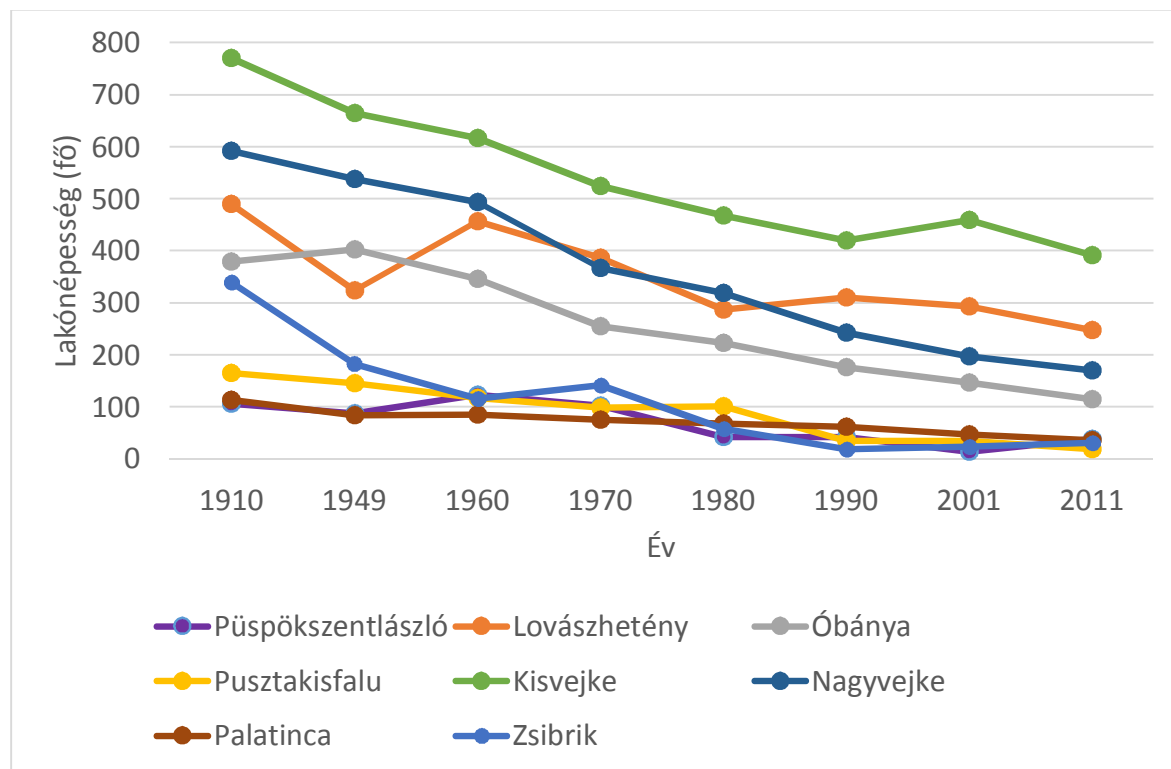
6. ábra A vizsgált települések népességszám-változása 1910 és 2011 között

Forrás: népszámlálások alapján saját szerk.

Az elmúlt évtizedek népszámlálási adatai alapján több aprófaluban is kifejezetten mérséklődött a fogyás az elmúlt száz év időegységéhez képest (Apátvarasd, Mórág, Kátoly), itt -10% alatt van a népesség csökkenése az elmúlt egy évtizedben. A 26 település közül mára pedig van néhány, amely növelni tudja népességét, ilyen például Kisújbánya, Zsibrik, Ladomány, Püspökszentlászló).

4.3. A szűkebb mintaterület statisztikai elemzése

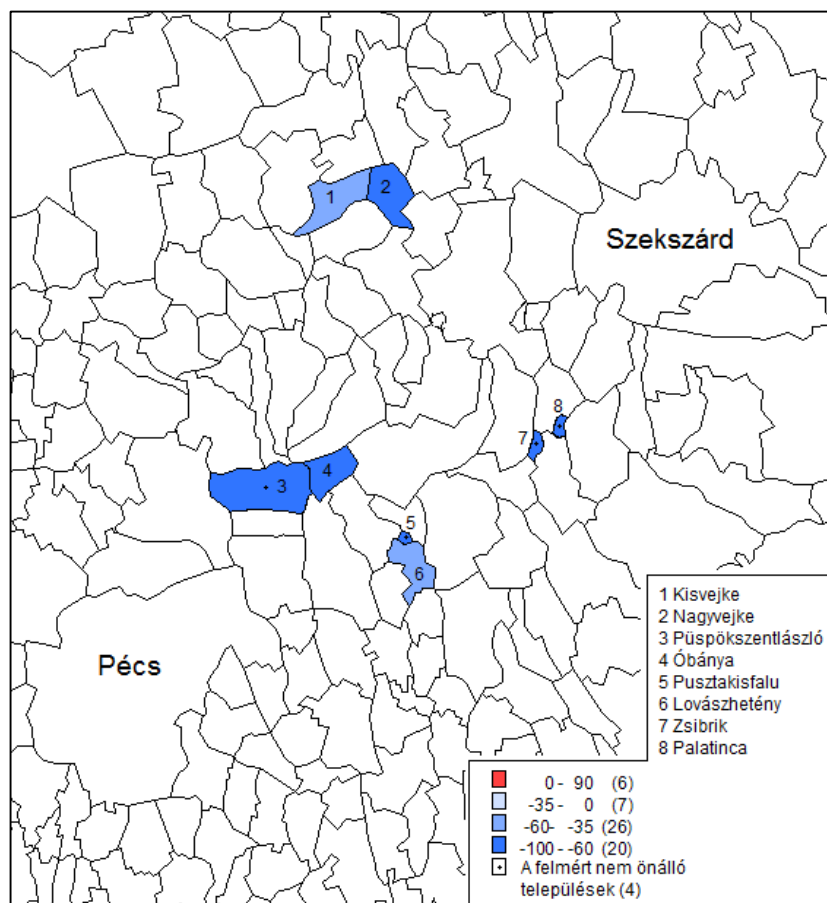
A helyi kutatással feltérképezett 8 település népessége 1910 és 2011 között némileg eltérő mértékben, de egyöntetűen fogyó tendenciát mutat (7. ábra).

7. ábra A kutatásban szereplő aprófalvak népessége 1910 és 2011 között

Forrás: népszámlálások alapján saját szerk.

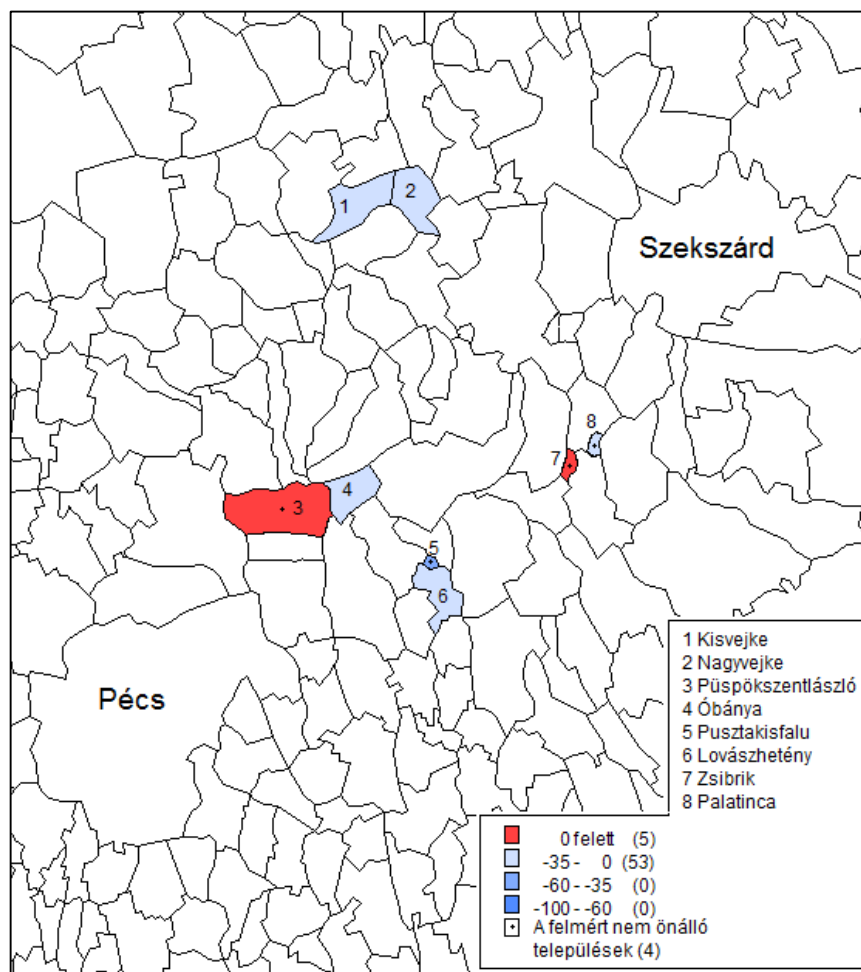
A felmért aprófalvak csoportosítása az elmúlt száz év során megfigyelhető népességszám-változásukat figyelembe véve történt, amely szerint a „nem önálló, nagyon fogyó” Püspökszentlászló, Zsibrik, Palatinca, Pusztakisfalu -60 és -100%-os népességcsökkenéssel jellemezhető (8. ábra). A fogyás intenzitását tekintve meghatározásra került egy szintén -60 és -100%-os csökkenésű csoport, amely a közigazgatásilag önálló státuszúakból állt, „önálló, nagyon fogyó” elnevezéssel. A felmért települések közül ilyen volt Nagyvejke és Óbánya.

8. ábra A felmért települések népességszám-változása 1910 és 2011 között

Forrás: népszámlálások alapján saját szerk.

Az empirikus kutatásba bekerültek a -35 és -60%-os népességszám-csökkenéssel rendelkező falvak is, Kisvejke és Lovászhetény („önálló, kevésbé fogyó”), mely települések hasonló mérettel, jellemzőkkel írhatóak le, mint az előző csoportok tagjai, de a népességük lassabb ütemben csökken, így azok vizsgálata hasznos lehet a kutatás céljából. Az elmúlt száz évet vizsgálva tehát a 8 település népesedési tendenciái fogyást mutatnak, mely 1949 és 2011 között nagymértékben nem változik. A felmért 8 falu népessége differenciáltabban mutatkozik meg az elmúlt 10 évet vizsgálva, mint a nagyobb időtávot, ez alapján a következő változások mentek végbe. A 2001 és 2011-be népszámlálások között Pusztakisfalu lakossága fogy a legintenzívebben -45%, mely tendencia következtében mára 19 fős lakosságú a település (9. ábra). A nyolc általam vizsgált falu közül az elmúlt évtizedben 5 község népessége -14 és -23%-os csökkenést mutat, tehát jól érzékelhető, hogy ebben az időtávban mérséklődik a népességük fogyása. A 2011-ben népszámlálás szerint Lovászhetény 248 fős, Óbánya 115 fős, Kisvejke 392 fős, Nagyvejke 170 fős, Palatinca 36 fős lakónépességgel rendelkezik.

9. ábra A felmért települések népességszám-változása 2001 és 2011 között

Forrás: népszámlálások alapján saját szerk.

2001 és 2011 között két olyan aprófalva van, amely népessége növekvő tendenciát mutat, Püspökszentlászló és Zsibrik, mely települések közigazgatásilag nem önállóak, de Püspökszentlászló 2001-es 14 fős népessége 39 főre, Zsibrik 2001-es 24 fős lakossága 32 főre emelkedett.

A statisztikai vizsgálat során tehát a mintaterület 67 települése közül a népszámlálási adatok és a népességszám-változások értékeiből leválogatásra került a szűken vett mintaterület az alapján, hogy közigazgatásilag nem önálló és önálló nagyon fogyó falvak és közigazgatásilag önálló kevésbé fogyó községek vizsgálata történjen meg. A szűken vett mintaterület 8 településének népessége az évtizedek során differenciálódni látszik, mely alapján csökken a népességfogyás üteme és néhány esetben mára népességnövekedéssel állunk szembe. Az empirikus kutatás során az előbb megvizsgált tendenciák okaira és magyarázatára kerestem a választ, miért lassul a népességvesztés, minek köszönhető a települések újjáéledése, újranépésedése?

4.4. A felmért települések bemutatása

A népszámlálási adatok összegyűjtését és a népességszám változások számítását követően a rendelkezésemre álló adatok alapján kategóriákba soroltam a települések egy részét, mely beosztás az empirikus kutatás településeit határozta meg. A falvakról leírt alapvető információk a településvezetési interjúk során elhangzottak alapján íródtak. Az első kategóriába mindkét megyéből kiválasztottam egy-egy ma közigazgatásilag önálló 1910 és 2011 között és további intervallumokon keresztül nagyon fogyó (kb. 70%-os népességszám csökkenés) települést. Felmérés készült az „önálló, nagyon fogyó” csoportba sorolt Baranya megyei Óbányán, és a Tolna megyei Nagyvejkén.

Óbánya közkedvelt a turisták számára, hiszen az országos Kék-túra útvonal mentén fekszik, a hagyományairól, fazekasságról, kézművességről, táj szépségéről híres település. Óbánya a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet fokozottan védett természetvédelmi területén található, a település belterülete is védett (*1. kép*).

1. kép Óbánya utcaképe

Forrás: szerző felvétele, 2014

Óbánya egy zsákfalu a 6-os számú főúttól 3,5 km-re, Pécsváradtól és Bonyhádtól 13-15 km-re fekszik, tömegközlekedéssel napi 5 buszjárat segítségével megközelíthető. A település elérhető autóval, egy nem túl jó állapotban lévő 1974-ben épült bekötőúton, mely nem az önkormányzat tulajdonát képezi. Ezt a problémát orvosolja a helyi önkormányzat tulajdonában

lévő autóbusz, mellyel iskolába, óvodába, munkába hordják a lakosokat. Óbányán az infrastrukturális adottságok kedvezőek, kiépített a vezetékes vízhálózat, csatorna, internet elérhetőség. Intézményi ellátottság tekintetében védőnő és házi orvos rendel hetente egyszer a faluban, iskola, óvoda, bolt nem található a településen. Helyben a lakosok kevés szolgáltatást tudnak igénybe venni, nincs bolt, így a falugondnok megrendelésre szállít pékárut a falubelieknek. Illetve néhány éve egy Európai Unió pályázat keretein belül megépült a faluház, melyet az Óbányai Német Olvasókör Egyesület üzemeltet, itt lehetőség van internetezésre, illetve közösségi rendezvények (kiállítások, programok, könyvtár) helyszínéül szolgál (2. kép).

2. kép Óbánya faluház

Forrás: szerző felvétele, 2014

Az Óbányán található 50 lakóház közül körülbelül egyharmada üres, ezek többnyire hétvégi házak, üdülőként fenntartott építmények, illetve kiadó napraforgós házak. Torzítja a képet, hogy az önkormányzat azokra a házakra, melyeknek nincs bejelentett lakosa építményadót vetett ki, így több olyan ház is van, ahová ennek kikerülése érdekében bejelentkeztek lakosként, mégis üresen áll.

A település korszerkezete jellemzően előregedett, ezt jól mutatja, hogy jelenleg csak 8 fő kiskorú él Óbányán. Az aktív keresők számára Óbányán az önkormányzat tud munkahelyet biztosítani, ez 4-6 főt jelent. Egy-egy főt alkalmaznak a helyben található vendéglátó ipari egységek (kocsmák, büfé), továbbá üdülő karbantartást végeznek páran a faluban (3. kép). A munkavállalók többsége Bonyhádra könnyűipari üzemekbe, illetve Mecseknádasdra jár

dolgozni. A munkanélküliek száma 5 fő alatt van, illetve jövedelemkiegészítőként funkcionál a vendégfogadás. Tavalyi évben 3000 volt az Óbányán töltött vendégéjszakák száma.

3. kép Vendéglátó ipari egység Óbányán

Forrás: szerző felvétele, 2014

A településen élők elsősorban Bonyhádra ingáznak, ez a város a meghatározó a mindennapi életükben, mivel Pécsváradra nehéz eljutni a Mecseken keresztül, így a Tolna megyei központot részesítik előnyben az óbányaiak.

Nagyvejké a Bonyhádi járásban található 170 fős zsáktelepülés Bonyhádtól kb. 20 km-re. A falu rendelkezik minden infrastrukturális ellátottsággal (internet, telefon is van), egyedül a szennyvízelvezető rendszer nincs kiépítve. A település megközelíthetősége zsákjellege ellenére viszonylag kedvező. Tömegközlekedés jónak mondható, elég sok busz jár, műszakhoz igazodik, iskolásokat is szállítja (4. kép). A településre vezető bekötőút aszfaltozott, nem önkormányzati fenntartásban áll. Nagyvejkén minden utca le van betonozva. Elérhetősége tömegközlekedéssel 25-30 perc, autóval 15 perc Bonyhád. A lakosság kb. 60%-a időskorú, 15 fő kiskorú él a faluban. Jelenleg a 84 lakóingatlanból 3-4 áll üresen Nagyvejkén, de ezek romosak, nem tudják a tulajdonosok eladni. A faluban német és holland családok vásároltak házat, hétvégi házként és állandó itt lakás céljából is.

VOLÁN

Szekszárd
Tartásy Vilmos u. 4.
Info: (74) 528-899
www.gemencvolan.hu

ÉRVÉNYES:

2014. július 1-jétől

2014. december 13-ig

1-es kocsiállás

DOHÁNYOZNI

TILOS!

Az 1029/2010. évi XLII. tv. alapján a megjelölt napokon és
időpontokban a dohányzás tilos a közterületen.

AUTÓBUSZJÁRATOK INDULNAK

Nagyvejke, kh.

megállóhelyről

JELMAGYARÁZAT:

■ tanév tartama alatt szabadnapokon, tanszünetben munkaszüneti napok kivételével naponta

▲ iskolai előadási napokon

△ tanszünetben munkanapokon

HOVA - MIKOR

Munkanapokon (hétfőtől-péntekig)	Szabadnapokon (szombat)	Munkaszüneti nap (vasárnap)	M.idő (perc)
Bonyhád, aut. áll. 04:45 ▲06:10 ▲06:14 ▲07:10 08:09 12:21 20:27	04:11 06:30 08:09 12:21	06:30 08:31 14:54	30'
Dombóvár, aut. áll. 14:04		15:07	78'
Döbrököz, aut. vt.		15:07	61'
Kisdorog, aut. vt. ▲15:07 20:27			39'
Lengyel, aut. vt. ▲07:17 14:04 22:47	▲07:17 15:07	15:07	26'
Mucsfa, aut. vt. 16:07			11'
Szekszárd, aut. áll. 10:46			66'
Tevel, felső 20:27			29'
Tevel, kh. ▲15:07			30'
Závod, aut. vt. 22:47			20'

4. kép Nagyvejke buszmenetrend

Forrás: szerző felvétele, 2014

A településen élőknek kevés lehetőségük van helyben munkát vállalni, sokan mezőgazdaságban dolgoznak, ez többnyire idénymunka a környékbeli gyümölcsösökben, leginkább Kisvejkén. Az ingázás leginkább Bonyhád és Szekszárd irányába történik, bevásárlás és munkalehetőség miatt. A Nagyvejkén élők helyben tudnak vásárolni a kisboltban, vendéglátó ipari egység nem üzemel a településen. Az önkormányzat közösen használ falubuszt Aparhanttal és Mucsfával. Háziiorvosi ellátás hetente egyszer érhető el a faluban. Nagyvejkén található művelődési ház, mely most felújítás alatt áll, melynek épületében elérhető a lakók számára teleház és könyvtár is (5. kép). Az óvodás- és iskoláskorú gyerekek a 6 km-re található Aparhantra járnak a közoktatási intézményekbe.

5. kép A jelenleg felújítás alatt álló nagyvejkai művelődési ház

Forrás: szerző felvétele, 2014

A második általam meghatározott csoportba azok a települések kerültek, ahol az elmúlt száz évben kevésbé intenzív népességsökkenéssel találkozunk, és napjainkra akár pozitív irányba fordult ez a tendencia. Ezek a vizsgálati elemek az „önálló, kevésbé fogyó” nevet kapták, ahol kb. 50%-os volt a népességsökkenés 1910 és 2011 között. Ebből a kategóriából szintén egy-egy falut választottam a két megyéből, Lovászhetényt és Kisvejkét.

A Pécsváradi járásba tartozó 2011-ben 248 fő lakosú Lovászhetény Péctől 20 km-re, Pécsváradtól 5 km-re található. A település infrastrukturális ellátottságát tekintve egyedül a szennyvíz-elvezetés kérdése megoldatlan. Pécs elérhetősége kb. 15-20 perc személyautóval, ahová az aktív keresők közül többen is járnak dolgozni. A településen nem jellemző az üdülők jelenléte, illetve a külföldi családoké sem, a polgármesternek több ingatlana is van a faluban, ahová szegényebb magyar családokat telepít be, így a gyerektanpótlás is biztosított. Lovászhetényben elvétele találunk üres lakóingatlant, ha van olyan épület (esetleg rossz állapotban van) azokat megveszi a polgármester, felújítja és családokat költöztet bele, akiket a saját vállalkozásában alkalmaz. Lovászhetényben a lakosság nagy része fiatal, sok a 30 év körüli, 30-40 fő időszerű. Egy-egy családban 2,3,4 gyerek sem ritka. A helyi lakosság alkalmi mezőgazdasági munkát tud vállalni, illetve a közmunkaprogramban tud elhelyezkedni Lovászhetényben, de sokan eljárnak Pécsre, Pécsváradra. Közös fenntartásban áll az óvoda Erdősmecske településsel, és szintén oda járnak általános iskolába a gyerekek.

Háziorvosi rendelés hetente egyszer elérhető, bolt és vendéglátó ipari egység több is található a településen (6. kép).

6. kép Lovászhetény élelmiszerboltja

Forrás: szerző felvétele, 2014

A Bonyhád-Dombóvárral összekötő útvonalon fekszik a 392 fős Kisvejke. Infrastrukturális szempontból minden kiépített, a település jellegét nagyban meghatározza a mezőgazdaság, a lakosok többsége számára ez jelenti a fő megélhetési forrást. Kisvejke megközelíthetőség szempontjából jó helyzetben van, mert a Bonyhád-Dombóvár útvonal menti fekvésnek köszönhetően sok buszjárat van. Bonyhádra 30 perc, 40-50 perc Szekszárd, Dombóvárra 40 perc az utazási idő. A településen található 142 lakóingatlanból 3-4 üres. A lakosság korcsoportonkénti megoszlása kedvezőnek mondható 0-14 korig 80 fő, 14-25 évesek 35 fő, 65 év felettiek 90 fő él Kisvejkén. Az aktív keresők számára több munkalehetőség is adódik helyben az önkormányzati közmunkaprogramon kívül a Danubia-Frucht Szövetkezet, ahol a környékbeli gyümölcsösök hűtőháza és gyümölcslékészítő üzeme működik. További munkahelyeket biztosít a mezőgazdaság, az idénymunkák, és a településen található Szövőüzem, amely szintén 6-7 főt foglalkoztat állandó jelleggel. Kisvejkén található bolt, illetve mozgóbolt, italbolt, mozgó posta (7. kép). A művelődési házban könyvtárt, rendezvényeket, számítógépes termet vehetnek igénybe az itt lakók. Leginkább Bonyhádra ingáznak a helybeliek, ahol nagy bevásárlást és ügyeket tudnak intézni. Kisvejkén 20-30

gyerekkel működik óvoda, iskolát korábban Lengyelen, jelenleg Aparhanton, Bonyhádon és Tevelen vehetik igénybe a családok.

7. kép Kisvejke élelmiszerbolt

Forrás: szerző felvétele, 2014

A harmadik csoportba a „nem, önálló nagyon fogyó” (kb. 70-90%-os csökkenés) falvak kerültek, amelyek közül megyénként két-két aprófaluban készítettem helyszíni felmérést. Tolna megyében a jelenleg Mőcsényhez tartozó Zsibrik és Palatinca, Baranya megyében a Lovászhetényhez tartozó Pusztakisfalu és a Hosszúhetényhez kapcsolt Püspökszentlászló településrészek vizsgálatát végeztem el.

Zsibrik (1959 óta) és Palatinca (1934 óta) Mőcsény község egyéb belterületeiként nyilvántartott településrészek. Palatinca a Bátaszék-Bonyhád közlekedési vonalon fekszik, gyakorlatilag az Alföld és a Dunántúl összekötőjeként. Zsibrik településre egy aszfaltozott kerékpárút vezet (8. kép). A településrészek infrastrukturális ellátottsága nagyon kedvezőtlen, Zsibrik esetében csak áram és telefon van, a házakba nincs vezetékes víz, közterületen található egy mélyfúratott kút, az ingatlanoknak pedig ásott kútból biztosítják a vízellátást. Palatincán kiépített a szennyvízhálózat, az áramellátás, a telefon, ivóvíz itt sem elérhető az itt lakók számára.

8. kép Zsibrikre vezető aszfaltozott kerékpárút

Forrás: szerző felvétele, 2014

Zsibrik tömegközlekedéssel nem érhető el, ezt a problémát a lakosok önállóan, vagy a mőcsényi önkormányzat falubuszának segítségével oldják meg. Palatinca kedvezőbb helyzetben van, mivel a Bonyhád-Bátaszék vonalon közlekedő autóbuszok mindegyike megáll a településrészen, ezzel könnyen elérhető Mőcsény, és a két város egyaránt. Palatinca és Zsibrik esetében sem jellemzőek az üres házak. Zsibrik a kitelepítések során, ami 1944-1949 között zajlott szinte teljesen elnéptelenedett. Jelenleg fennmaradásának és fejlődésének záloga lehet az itt 1990 óta működő Kallódó Ifjúságot Mentő Missziós Támogató Alapítvány (KIMMTA), mely szervezet felvásárolja és felújítja a Zsibriken található ingatlanokat.

A településrészek lakosságát tekintve Palatincán vegyes korösszetétel jellemző, vannak iskoláskorú gyerekek, akik Cikóra és Bátaapátira járnak. Zsibriken idősek élnek, kiskorú nincs. A helybeni munkavállalási lehetőségek korlátozottak, Palatincán van egy magánkézben lévő szőlészet, ez néhány embernek biztosít munkát. Mőcsényben nem nagyon van lehetőség, egy lakatosüzem működik, de ott nem helyiek dolgoznak. Az aktív korúak jellemzően Bonyhádon vállalnak munkát. Zsibrikiek nyugdíjasok, 1 fiatalember dolgozik az önkormányzatnál állandó jelleggel. A két településrészen élők Mőcsényben tudnak bevásárolni, ahol italbolt, vegyesbolt is működik, illetve a falubusz hetente egy alkalommal biztosítja Bonyhádon a bevásárlási lehetőségeket. Zsibriken és Palatincán semmilyen intézmény nem található, Mőcsényben sincs iskola, illetve 2009-ben bezárt az óvoda. A háziorvosi ellátást Mőcsényben tudják igénybe venni hetente egyszer.

Az 1978 óta Lovászhetényhez (egyéb belterületként) tartozó Pusztakisfalu (zsákjellegű falu) 2011-ben 19 fő lakossággal rendelkezett. A faluba egy 2,4 km-es önkormányzati tulajdonú bekötőút segítségével juthatunk el, mely kövesút, de kifejezetten rossz állapotban van, téli hónapokban járhatatlan. Pusztakisfalu alapvető infrastrukturális ellátottsággal rendelkezik, kiépített a víz, gáz, áramellátás. A településrész tömegközlekedéssel nem elérhető, az első buszmegállóig körülbelül 40 percet kell gyalogolniuk a lakosoknak, ezt a problémát az önkormányzat busza próbálja orvosolni, ezzel is segítve az itt lakókat. Pusztakisfalun 14 lakos él, a házak egy része üdülő, hétvégi ház, 1-2 ingatlan külföldiek tulajdonában van, akik többnyire ritkán vannak a településen. Pusztakisfalun 3-4 lakóingatlan üres, ahol összesen 12 lakás található (9. kép). A lakosság jellemzően 50 év feletti, egy 20 év körüli fiatal él a faluban. Tehát az itt élők nem aktív keresők, és többségük rossz társadalmi státuszú, kedvezőtlen helyzetű idős ember, akik rossz anyagi lehetőségeik miatt maradtak a településrészen.

9. kép Lakóingatlanok Pusztakisfalun

Forrás: szerző felvétele, 2014

Püspökszentlászló 1942 óta Hosszúhetényhez csatolt zsáktelepülés a Mecsek lábánál. A központi belterülettől kb. 2 km-re található a településrész, amely út kövesút, de kifejezetten rossz állapotban van, nehezen megközelíthető, télen csak gyalog. Itt található pécsi püspök nyári rezidenciája, egy több hektáros terület, amely jelenleg felújítás alatt áll. Püspökszentlászlón találunk továbbá egy arborétumot (aljában egy ökoturisztikai központtal) és a Karmelita Rendház imaházát is (10. kép).

10. kép Karmelita Rendház imaháza Püspökszentlászlón

Forrás: szerző felvétele, 2014

A falurész egyedül áramellátással rendelkezik, más infrastruktúra nincs kiépítve, nincs vezetékes ivóvíz hálózat sem. Tömegközlekedéssel és nagyobb járművel sem érhető el a településrész, csakis személyautóval jó időjárási viszonyok között. A hosszúhetényi önkormányzat egy pályázat kapcsán 2014 novemberében vásárol falugondnoki buszt, mely a jövőben segíti a Püspökszentlászlón élőket. A falurészen jelenleg 36 fő lakik, 26 lakóingatlan található itt, melynek fele üdülőként és napraforgós házként funkcionál (*11. kép*). A lakosság jellemzően fiatal, 35-55 éves családok, akik az elmúlt 20 évben költöztek a településre, tősgyökeres püspökszentlászlói már nem él a faluban. Főként vállalkozók, jómódú családok laknak itt, akik jobb társadalmi státusszal rendelkeznek. Erős továbbá a falusi turizmus, kulcsos, napraforgós házak (van, akinek 4 van a tulajdonában), ez biztosítja a másodlagos jövedelemforrást a családok számára.

11. kép Püspökszentlászló utcaképe

Forrás: szerző felvétele, 2014

Az itt élők Hosszúheténybe, Pécsre, Komlóra ingáznak, de van, aki önellátó és mindent megtermel magának, így kevésbé mozdul ki a településről. A püspökszentlászlóiak Hosszúhetényben minden szolgáltatást igénybe tudnak venni, így például posta, étterem, iskola, óvoda, orvos, gyermekorvos, fogorvos, gyógyszertár rendelkezésükre áll. A helyiek civil szervezeteként működik a Püspökszentlászlóiak Baráti Köre, akik rendezvényeket szerveznek, gondozzák a településrészt, és képviselik az önkormányzatnál a püspökszentlászlóiak érdekeit.

A helyszíni felmérésben szereplő aprófalvak jelenleg három LEADER Helyi Akciócsoport részét képezik (Tolnai Hármass Összefogás Vidékfejlesztési Szövetség, Zengő-Duna Vidékfejlesztési Közhasznú Egyesület, Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület). A Helyi Akciócsoportok Helyi Vidékfejlesztési Stratégiáik célkitűzései alapvetően általános fejlődési irányokat és uniformizált terveket tartalmaznak az adott területekre, így tehát nem érzékelhető a kihalás közeli aprófalvakkal kapcsolatos konkrét, célirányos fejlesztési prioritások megjelenése és alkalmazása.

4.5. A terepi felmérés eredményei

Az empirikus kutatás eredményeit a statisztikai vizsgálat során felállított népességszám változások alapján kategóriák szerint mutatom be. Az „önálló, nagyon fogyó” csoport egységes népesedési tendenciáival ellentétben a benne szereplő két település eltérő utat jár be fejlődésüket tekintve.

A Baranya megyei Óbánya esetében kifejezetten hangsúlyos szerepe van a turizmus jelenlétének, és a település földrajzi elhelyezkedésének. Abból adódóan, hogy egy védett területen található, és azzal, hogy település bevezeti a turistát a Kelet-Mecsekbe, át Kisújbányára különleges előnyre tesz szert a Baranya megyei aprófalvak tekintetében. A természet szépsége és közelsége népszerű a természetjárók között, így már évtizedek óta országosan ismert kirándulóhely. A 20. század első felére tehetjük Óbánya fénykorát népességét tekintve, majd, mint más falusi települések esetében a helyben megélés lehetőségei leszűkültek. Az Óbányán élő üvegesek, majd fazekasok megélhetési problémákba ütköztek a 20. század végéig ment végbe ez a folyamat. A kerámia dísz tárggyá válása és a megváltozott kereslet a helybeli fazekasokat szakmaváltásra és egyben elköltözésre is kényszerítette. Az aktívkorúak így fokozatosan elköltöztek, többnyire Pécsre, Bonyhádra, Komlóra a megélhetési lehetőségek miatt. Mezőgazdasági területei Óbányának nem igazán vannak, mára már vissza erdősültek, a polgármester szerint ezeket esetleg újra lehetne termelésbe vonni.

Helyben való kenyérkeresés lehetőségei megszűntek az évtizedek folyamán, de a turizmusnak több mint 100 évre visszamenőleg nagy hagyománya van, ebből adódóan a helybeliek vendégházakat üzemeltetnek. A lakossági interjúk során világossá vált, hogy az itt élők elsősorban az életmódjuk miatt élnek Óbányán, tehát nincsenek pénzügyi problémáik és a természet szeretete, az önellátás, a nyugalom és a család miatt szeretnek Óbányán élni. Az általam megkérdezettek közül koruktól függetlenül senki nem akar elköltözni Óbányáról és elégedettek az Óbányán elérhető lehetőségekkel. Előnyként és lakosokat vonzó tényezőként említik a természetet, csöndet, a sportolási és kiránduló lehetőségeket. Hátrányosnak ítélik Óbánya megközelíthetőségét, illetve azokat az embereket, akik nem támogatják az ökológiai gazdaságot, és az önellátást. Elmondásuk szerint nem igazán jellemző a településre költözés, inkább a hétvégi házak, nyaralók vásárlása a jellemző, de az elvándorlást sem érzik égetőnek, inkább az idősök elhalála a jellemző. A polgármester szerint azok az emberek maradtak Óbányán, akik kifejezetten kötődtek a településhez, illetve ezzel együtt vállalták a bejárást (Bonyhádra, Komlóra). Az elmúlt években már jellemző, hogy a helyi fiatalok

Óbányán akarnak maradni, van a közelben munkahelyük, és maradnak a szülői házban, vagy vásárolnak ingatlant.

A település vezetője szerint van piaca az óbányai ingatlanoknak, van egy rendszeres mozgás, de gyakran csak üdülőnek vásárolják ezeket. A polgármester nem tartaná előnyösnek az üdülőfaluvá válást, élő településként gondol Óbánya jövőjére, amelyet nem fenyegeti a kihalás. A lakosok Óbánya kihalására egyáltalán nem látnak esélyt, esetlegesen üdülőfaluvá válást látják jövőképként. A megkérdezettek tisztában vannak a kihalás veszélyével, említik is a szomszédos Kisújbányát, amely már üdülőként funkcionál. Az idősök kihalását látják általános problémának, de nem tartják általánosnak a kihalást országosan.

A polgármester elmondása szerint a település népességmegtartó ereje megfelelő, hiszen az infrastrukturális fejlesztések is ezt szolgálják, pl. internet, illetve a falubusz szolgáltatásai, ami megkönnyíti az iskolások, óvodások, munkavállalók közlekedési problémáit. Adott esetben gondot okozhat a munkalehetőség kérdése, de az óbányaiak jó munkaerők lehetnek az anyanyelvi szintű német nyelvtudásukkal, akár távmunkát is lehet végezni ezzel az előnnyel. A településen élők adóterheit nem növelte az önkormányzat az elmúlt időkben és a fejlesztések igyekeznek szolgálni a turizmus és a helyben lakók igényeit egyaránt. A munkalehetőség tekintetében a mezőgazdaságban lát fantáziát a vezető, legeltető állattartásra lennének alkalmas területeik. Őshonos fajtákat, szürke marhát, őshonos juhot, és a halastavakat vállalkozói alapon is lehetne működtetni. További jövő van a turizmus-vendéglátásban, szolgáltatások bővítésében, élményporták, fazekasműhelyek kialakításában, üvegesség, gyógynövények népszerűsítésében, egészségturizmus erősítésében. Óbánya turizmus adta lehetőségeit kell feltárni és kihasználni, amely támogatná a fiatalok helyben maradási hajlandóságát és munkahelyeket teremtené, amellet, hogy a turisták számára még inkább vonzó település maradjon.

A Tolna megyei Nagyvejké a másik vizsgált település az „önálló, nagyon fogyó” kategórián belül, amely falu szintén zsáktelepülés, ahogyan Óbánya is, de más tulajdonságokkal jellemezhető. Nagyvejké esetében a zsákjelleg némileg hátrányt jelenthet, hiszen kevesebb lehetősége van a településen élőknek, a település korszerkezetét az előregedő társadalom jellemzi, a fiatalok jellemzően elköltöznak a településről, elsősorban megélhetési okokból. A helyben maradottak közül sokan családi okok miatt élnek Nagyvejkén, de a polgármester elmondása szerint ez egyre nehezedik. Ennek oka, hogy a településen külföldiek vásárolnak házat, melynek következtében az ingatlanárak emelkedtek, de ezt a helyi fiatalok nem tudják megfizetni, így gyakori, hogy albérletben élnek a fiatal párok. Tehát az anyagi nehézségek miatt maradnak helyben az emberek, mert akiknek van lehetősége az Bonyhádön vásárol ingatlant,

vagy albérletbe költözik a munkahelye miatt. A lakossági interjúk alapján kifejezetten előny is lehet az zsák jellege a falunak, hiszen csendes, nincs átmenő forgalom és összetartó a közösség (12. kép). A település kínálta lehetőségekkel elégedettek, kiemelték az orvos és a bolt meglétét, illetve, hogy autó segítségével mindent el lehet érni Nagyvejkéről. Ezzel szemben a zsákjelleg hátrányt is jelent munkahelyek és iskolába járás szempontjából, további probléma, hogy nincs közoktatás a településen.

12. kép Nagyvejke utcaképe

Forrás: szerző felvétele, 2014

A polgármester kiemelte az interjú során, hogy Nagyvejke népessége valaha 500 fő is volt, amely a Tanácsrendszernek köszönhetően folyamatos csökkenésnek indult. Mivel építési tilalom lépett érvénybe Nagyvejkén is azok, akik tehették elköltöztek a településről és máshol, például Bonyhádon, Szekszárdon, Mecseknádasdon, Szászávraon építkeztek. Ezzel szemben jelenleg sem a polgármester és a lakosok nem érzik fenyegetettnek Nagyvejkét a kihalás szempontjából. A település vezetője szerint ez nem fenyegeti Nagyvejkét még akár 30-40 évig sem, míg a lakosok tartanak tőle, főleg, ha továbbra is ilyen ütemben csökken a település népessége. Nagyvejke önkormányzat tesz néhány lépést annak érdekében, hogy erősítse a település népességmegtartó képességét, ilyen, például ha helyi lakosok szeretnének vásárolni Nagyvejkén ingatlant, akkor az önkormányzat vissza nem térítendő támogatásban részesíti őket, melynek összege 100 ezer forint. Továbbá lakásfenntartási támogatást igényelhetnek a nagyvejkeiek.

A magyarországi aprófalvak kihalásáról hasonlóan vélekedett a polgármester és a lakosok is, miszerint ha nem történik valamilyen fejlődési változás országos szinten, akkor fenyegeti kihalás az 500 főt el nem érő népességű falvakat. Alapvető hátráltató tényező a munkalehetőségek hiánya, nem csak a térségben, amely hosszú távú fennmaradása esetén komoly problémákkal fognak küzdeni azok az aprófalvak is, ahol jelenleg nem sürgető az elnéptelenedés problémája.

A két település esetében tehát elmondható, hogy népességük hosszútávon nagymértékben csökken, de jövőképük eltérő, hiszen Óbánya esetében a turizmusban rejlő lehetőségek mindenképpen biztosabb jövőt engednek jósolni, mint Nagyvejke esetében. A két település hasonló léptékű, hiszen 100 és 200 fő közötti lakosságszámúak, és a jövőben nagy valószínűséggel eltérő úton ugyan, de nem várható rövid időn belül a drasztikus elnéptelenedésük.

Az „önálló, kevésbé fogzó” kategóriába tartozó települések hasonlóságot mutatnak jövőjüket illetően, de ez eltérő okok miatt alakulhat így a jövőben. Lovászhetény esetében a település vezetője a hosszú évtizedeken tartó, de kisebb intenzitású fogyást a rendszerváltozás előtti településpolitikáknak és a munkalehetőségek fokozódó hiányának tudta be. Lovászhetény esetében is gyakori volt a külföldre, elsősorban Németországba való költözés a jobb lehetőségek és életkörülmények reményében. A település esetében ennek a tendenciának a lassulását a falu fejlődésének köszönhetjük, elsősorban az elmúlt évek során. Lovászhetény számos pályázatot nyert a településkép javítására, a polgármesteri hivatal (13. kép) és az orvosi rendelő felújítására, továbbá a település vezetője az üres ingatlanokat megvásárolja és felújítja, ezzel is növelve a település értékét.

13. kép Lovászhetény megújult Polgármesteri Hivatala

Forrás: szerző felvétele, 2014

Kifejezetten közösségformáló ereje van a több osztályban szereplő lovászhetényi futballcsapatoknak, amely szinte az egész falut megmozgatja. A település fejlődésének köszönhetően nagyobb a helyben maradási igény, illetve a felújított lakóingatlanokba szegény, többgyermekes családokat költöztet be a polgármester, akik helyben a mezőgazdaságban, vagy a közmunkaprogramnak köszönhetően tudnak munkát vállalni. A helyi önkormányzat segíteni próbálja a helyben lakókat, gyakran segítenek a helybelieknek lakásfelújításban, illetve a közmunkások is gyakran kapnak feújítási feladatokat. Pozitívumként emelték ki a lakossági interjúk során a válaszadók, hogy Lovászhetényen keresztül megy az az út, amely az M6-os autópályára vezet, ez mindenképpen javára vált a településnek, nagyobb az átmenő forgalom, és további előny, hogy nagyon közel van a Baranya megyei székhely, Pécs. A város közelsége sok esetben előny lehet, de a munkába járás költségeit sokszor nem támogatja a munkáltató.

A falvak elnéptelenedésével kapcsolatban a település vezetője nem túl bizakodó, véleménye szerint 20-30 éven belül számtalan ilyen eset lesz hazánkban, de egy-egy sikertörténetként el tudja képzelni a szegény családok letelepítését ezekbe a településekben, persze ha az adott település megfelelő infrastrukturális ellátottsággal rendelkezik. A lakossági interjúk alapján a válaszadók két példát is hoznak a települések megmaradására, az egyik az üdülőfalukká válást, a másik népességmegtartó tényező lehet például, ha a mezőgazdaság szerepe erősödik Magyarországon. A lakosok szerint Lovászhetényt nem fenyegeti az elnéptelenedés, véleményük szerint a jövőben tudja pótolni a halálozást a születések száma.

Emellett a polgármester kiemeli, hogy ha nem támogatási szempontból nem változik az ország jelenlegi településpolitikája, akkor Lovászhetény is egyre nehezebb helyzetbe kerül majd.

Kisvejke esetében a korábbi népesedési tendenciát a városba költözéssel, a munkalehetőségek problematikájával magyarázza a polgármester, mely csökkenő tendenciát az elmúlt években megállítani látszik a településen élő roma lakosság gyermekvállalási hajlandósága. A település vezetője szerint a Kisvejkén maradtak közül van egy szűk réteg, akik jómódúak, saját gazdasággal rendelkeznek, nagyobb méretű földterületük van és még munkaerőt is foglalkoztatnak. A másik csoportja a helyben maradottaknak, azok, akiknek nem volt lehetősége önálló gazdálkodásba fogni, de találtak munkát a mezőgazdaságban (gyümölcsösökben), bár ez gyakran csak idejnyjellegű. Így talán Kisvejkén a gyümölcsstermesztés és a gyümöclslé-készítésnek köszönhetően több a lehetőség, mint a környező falvakban. Ez a munkafolyamat továbbra is igényli a kézi munkaerőt, hiszen nem igazán lehet gépesíteni. Gyakran probléma lehet az elköltözni vágyóknak, hogy nem tudják eladni ingatlanaikat, vagy csak áron alul, amely összeggel viszont nem lehet más településen, adott esetben a városban új életet kezdeni. A megkérdezett lakosok szerint a településre költözők jellemzően rossz anyagi körülmények között élő, cigány családok. Az idősök elhalnak így sok üres ház található Kisvejkén (*14. kép*). A helyben elérhető szolgáltatásokat elegendőnek érzik, de a hosszú távú munkalehetőségeket keveslik a településen és a környéken is egyaránt. A lakosok és a polgármester is kiemelte a beszélgetés során, hogy a településen működő Danubia-Frucht Szövetkezet és a Szövöde pozitívum Kisvejke életében és előny a környező településekkel szemben.

14. kép Romos, lakatlan ház Kisvejkén

Forrás: szerző felvétele, 2014

A település vezetője szerint sem országosan sem Kisvejkét nem fenyegeti a megszűnés, természetesen az idősök elhalnak, de véleménye szerint mindig lesznek olyan emberek ezeken a településeken, akik maradnak, vagy adott esetben aprófalvakba költöznek. Illetve biztosabb jövőt látnának az emberek helyben, ha korábbi bányák, üzemek újraindulnának a környéken (zománcgyár, cipőgyár, bányák). A lakosok szerint az országban található aprófalvakat a jelenlegi településpolitika nem támogatja, így hosszútávon kérdéses lehet a fennmaradásuk, de Kisvejkét egyáltalán nem érzik e tekintetben veszélyeztetettnek.

A vizsgálatba vont „önálló, kevésbé fogyó” településekre tehát az érintettek szemszögéből pozitív jövő vár. Lovászhetény esetében a helyi településvezető tevékenységének köszönhetően, Kisvejke szempontjából pedig a környékben található munkalehetőségek és a cigány lakosság jelenléte biztosíthatja a népesség csökkenésének mérséklődését.

A harmadik csoportba a „nem, önálló nagyon fogyó” Zsibrik és Palatinca, illetve Pusztakisfalu és Püspökszentlászló került, mely települések drasztikus népességcsökkenésük miatt a 20. század folyamán elvesztették önálló közigazgatási státuszukat. A négy falu népességének alakulását az elmúlt évtizedek során eltérő tendenciák jellemzik. A 20. század közepétől csökken a lakónépességük, ez az irány Palatinca és Pusztakisfalu esetében a legutóbbi népszámlálásig megmaradt, és ekkorra érték el népességük minimumát. Püspökszentlászlón 2001 óta, Zsibrik esetében pedig 1990 óta újra nő a település lakosságszáma.

A Tolna megyei Mőcsényhez tartozó Zsibrik és Palatinca lakosságában számottevő volt az 1944-49 közötti kitelepítésekig a német nemzetiség jelenléte. A német családok helyére székelyeket és felvidékieket költöztettek. 1970-80-as években elköltöztek az emberek Bonyhádra, Bátaszékre, elsősorban munkahely miatt és a két településrész rossz infrastrukturális kiépítettsége miatt. A mőcsényi polgármester szerint Palatinca (15. kép) esetében széles a skála a helyben maradás okaira, azok a családok, akiknek volt lehetősége és Bonyhádon, Szekszárdon dolgoztak, el is költöztek oda.

15. kép Palatinca utcaképe

Forrás: szerző felvétele, 2014

A maradás oka lehet a helyi identitás erőssége, a helybeni munkahely megléte, illetve sok esetben a pénztelenség, az anyagi lehetőségek szűkössége miatt maradtak Palatincán. A jelenlegi palatincai lakosság a családi házban maradottakat teszi ki, mert másra nem volt lehetőségük. Ezt igazolták a lakossági interjúk is, melyek alapján nem jellemző a településre költözés, de az elvándorlás sem, leginkább az idősek elhalásából adódik a népesség folyamatos csökkenése. Az interjúalanyaim közül egy férfi Palatincán született és a család, a környezet szépsége, tisztasága, de legfőképpen az önellátás és a gazdálkodás miatt maradt helyben. A másik két megkérdezett nem születése óta él Palatincán, hanem Budapestről költöztek a faluba az 1980-as évek végén, szintén a környezet és az önellátás befolyásolta döntésüket. Legnagyobb problémának a településrészen a vezetékes ivóvíz hiányát említik. Ezt a polgármester is kiemelte és hangsúlyozta, hogy több alkalommal is pályáztak Zsibrik és Palatinca

ivóvízellátásának kiépítésére, de a pályázati kiírásokban az 55 fős minimum népességszámnak nem feleltek meg a településrészek. A lakosok minden más szolgáltatással és palatincái lehetőséggel elégedettek. Mozgóbolt biztosítja számukra a friss kenyeret és pékárut, és a jó közlekedési lehetőségeknek köszönhetően nem okoz gondot a Bonyhádra utazás az ügyeik intézéséhez. Előnyként említik Palatincán a természet közelségét, a jó gazdálkodási lehetőségeket, a nyugodt, csendes falusias környezetet. A falurészen található a Nimród Fogadó (16. kép), mely tulajdonosa volt az egyik válaszadóm, aki potenciált lát a falusi turizmus élénkítésében Palatincán, véleménye szerint a városi (elsősorban budapesti) turisták számára lehet vonzó a település és környéke.

16. kép Nimród Fogadó Palatincán

Forrás: szerző felvétele, 2014

Az aprófalvak kihalásáról a polgármester úgy vélekedik, hogy ha alapvető infrastruktúrával el van látva egy település, akkor az megakadályozhatja ezt a jelenséget, mellyel egyetértettek a lakosok is. Hangsúlyozták továbbá, hogy a gazdálkodás, és az önellátás visszatérése, erősítése lehet egy alternatívája az aprófalvak jövőjének, illetve elengedhetetlen az állami beavatkozás, a kistelepülések nagyobb mértékű támogatása, jövőjük pozitív pályára való állítása. Palatincán a falu első embere és a lakók szerint sem várható a kihalás, elsősorban a jó földrajzi fekvésnek köszönhetően, Bonyhád közelsége és a jó közlekedés miatt vélekedtek így. A helyi önkormányzat igyekszik lassítani az elvándorlás mértékét, Mőcsény egész területén (beleértve Palatincát és Zsibriket is) a helybeli 35 éven aluli fiataloknak ingyen közművesített telket

kapnak a helyben maradás ösztönzéseként. Továbbá új lakóház építése esetén egy millió forintnyi letelepedési támogatást nyújt az önkormányzat, mely támogatás vissza nem térítendő. Házfelújítás esetén pedig szintén egy kisebb összeggel segít a helyieknek a település. Emellett a polgármester tervei között szerepel a településen megüresedett épületek hivatal általi megvásárlása és a helyi fiatalok lakbér formájában tudnák törleszteni az ingatlan vásárlási értékét kamat nélkül. Palatinca jövőjéről úgy vélekedik a polgármester, hogy Mócsény segítségével és Bonyhád közelségével a jövőben is élhető településrész marad.

Mócsény másik egyéb belterületeként nyilvántartott településrésze Zsibrik, ahol a már említett kitelepítés miatt drasztikusan csökkent a népesesség, mely problémát hatványozta, hogy a faluba sokáig nem vezetett kövesút, így gyalog és biciklivel volt csak lehetséges a megközelítése. Zsibrik jelenlegi 32 fős lakosság száma nem a valós képet mutatja, mivel a valódi lakosság körülbelül 10-15 főt tesz ki, míg a többi a településen működő Alapítvány alkalmazottait és az ellátottakat jelenti. Zsibrikre 1990-ben települt a Kallódó Ifjúságot Mentő Missziós Támogató Alapítvány (KIMMTA), amely bentlakásos rehabilitációs intézet az alkohol és drogproblémákkal küzdő 18 és 40 közötti korú férfiak számára. Az Intézet református lelkiséget képvisel, ahol a rehabilitáció minimum 13 hónapig tart, mely során az ellátottak Zsibrikre költöznek, részt vesznek a terápiás kezeléseken, és a településen adódó munkákból is kiveszik a részüket. Így történt ez ott jártamkor is, amikor az ellátottak bekapcsolódtak a település újjáépítési folyamataiba. A KIMMTA felvásárolja a település üresen álló lakóingatlanait és azok Európai Unió finanszírozású pályázatoknak köszönhetően felújításon (17. kép) mennek keresztül, ebben a folyamatban az intézet lakói is szerepet vállalnak. Az Alapítvány honlapjáról kiderül, hogy Zsibrik tökéletes helyszíne az itt folyó rehabilitációnak, prevenciónak, utógondozásnak, mivel az ellátottak kiszakadnak az addig megszokott környezetükből (<http://www.zsibrik.hu/>).

17. kép Európai Unió által támogatott épület felújítás Zsibriken

Forrás: szerző felvétele, 2014

Zsibrik földrajzi elhelyezkedése, a helyben elérhető szolgáltatások szükségessége kifejezetten alkalmas egy teljesen életmódváltással összekapcsolt elvonási kezelésnek, ahol az ellátottak együtt tartózkodnak, közösen végzik a feladatokat (mezőgazdasági munkák), új környezetben találják meg a gyógyulás útját. A KIMMTA munkájának köszönhetően a helyi ingatlanok teljes mértékben megújulnak (18. kép), és az egész település fejlődésnek indult.

18. kép Az Alapítvány által felújított ingatlan Zsibriken

Forrás: szerző felvétele, 2014

Véleményem szerint az alapítványnak köszönhetően Zsibrik jövője mindenképpen pozitív irányba mozdul és ha adott esetben hosszútávon az intézet nem itt folytatná munkáját, akkor a jó állapotú ingatlanok és a természet közelsége vonzó tényező lehet az ökológia, az önellátást előnyben részesítő családok, költözők számára is. Ezt a polgármester is kihangsúlyozta, hogy az alapítvány fejlesztési munkálatai nélkül Zsibrik különösen nehéz helyzetben lenne, de így az önkormányzat terheit is csökkentve mindenképpen pozitív jövő vár a településre. A beszélgetés során felmerült Zsibrik jövőjét illetően az üdülőfaluvá válás, amely a településképp javulásával mindenképpen szóban forgó alternatíva lehet. A helyben lakók közül egy interjút készítettem, aki korábban Möcsény belterületén lakott, de tíz évvel ezelőtt Zsibrikre épített házat. A 73 éves férfi a jó levegő, a csend és az elzártság előnyei miatt költözött Zsibrikre, egyedül a közellátási problémákat emelte ki problémaként. Véleménye szerint ez az egyik legnagyobb hátráltató tényezője az Zsibrikre költözésnek, de mégis van 1-2 példa, akik vállalják a körülmények adta lehetőségeket és a településre költöztek, vagy helyben maradtak. A beszélgetés során említette, hogy 1968-ig bolt, kocsmá, iskola és templom is működött. Ebből jelenleg egyedül a nem túl jó állapotban lévő templom őrzi a funkcióját, mely az Alapítványi felújítások során hamarosan megújul. Az interjúalanyom szerint a hazai aprófalvakra negatív jövő vár, elsősorban a fiatalok elvándorlásával indokolja, de megjegyezte, hogy ellenpéldaként a mezőgazdasági önellátás lehet egyfajta megoldása a kihalás közeli aprófalvaknak. Zsibrik elnéptelenedésére nem lát esélyt, ahogy a polgármester sem, a KIMMTA munkája az elkövetkezendő évtizedekben ezt biztosan megakadályozza.

A Lovászetényhez tartozó Pusztakisfaluban kb. 14 fő él életvitelszerűen, pár személy be van ugyan jelentve a településrészre, de csak hétvégi háznak, vagy üdülőnek használják az ingatlanokat. A település kilátástalanságát jól tükrözi, hogy az itt élők többnyire 60 évesnél idősebb korúak, legtöbbjük idős, beteg, rossz társadalmi státuszú lakos, akiknek anyagi problémájukból adódóan nincs lehetőségük elköltözésre, így a lakosság elöregedett és a népesség csökkenése az elhalálozásokból ered. Települnek ugyan páran a faluba, de ezek a családok többnyire jómódú nyugdíjas német és holland házaspárokat jelent, akik az év nagyon kis részében tartózkodnak a faluban (19. kép). A polgármester elmondása szerint Pusztakisfalu önálló közigazgatási jogának elvesztésekor sem Pécsvárad, sem Lovászetény nem akarta „magához venni” a települést, melynek mai napig nagyon költséges a fenntartása, a Pusztakisfalun élők bekapcsolása a lovászetényi életbe. A településre vezető bekötőút minősége folyamatosan romlik, egyre nehezebb megközelíteni gépjárművel, az őszi-téli hónapokban pedig csak gyalog lehet közlekedni. Az önkormányzat igyekszik karbantartani a Pusztakisfalura vezető utat, és alapvető élelmiszereket megrendelésre a falugondnoki szolgálat

kiszállít a faluba, de ezzel az itt élők problémái aligha megoldottak. Kiemelte problémaként a településvezető, hogy nagyon nehéz bármilyen pályázatot benyújtani Pusztakisfalura, mivel Lovászhetény egy utcájaként tartják nyilván, amely nagyban megnehezíti a falurész lehetőségeit.

19. kép Külföldiek tulajdonában álló ingatlan Pusztakisfalun

Forrás: szerző felvétele, 2014

A lakossági interjúk során Pusztakisfalu előnyeként említették a jó közösséget, a csendet, nyugalmat és a gyönyörű környezetet, de ez nehezen kárpótolja a közlekedési, és szociális problémáikat. A jelenleg lakosságszám már olyan mértékben kevésnek bizonyul, amelyre már az itt lakók azt mondták elköltöznének, persze ha lenne lehetőségük, ami sajnos nem várható a közeljövőben. A polgármester elmondása alapján megteszi az önkormányzat az alapvető ellátási lépéseket Pusztakisfalura nézve, de nem terveznek semmilyen fejlődést elősegítő, vagy népességvonzó tevékenységet, amely intézkedése hiányában várhatóan Pusztakisfalu népessége az idősök elhalásával tovább csökken majd. Jövőkép tekintetében a polgármester egyértelműen negatív irányt nevez meg, véleménye szerint csak állami hozzájárulással lehetne megtartani a településrészt, ha ez nem lesz elérhető, akkor rövid időn belül el fog néptelenedni és szét fogják lopni az ott található ingatlanok értékeit. A lakossági interjúk alapján bizakodóbbak, mivel úgy vélik az identitástudat elég erős az emberekben és emiatt mindig lesz, aki Pusztakisfalun marad.

A Pécsi járásban található Hosszúhetény településnek két egyéb belterülete is van, Kisújbánya és Püspökszentlászló. Az empirikus kutatás során Püspökszentlászlón jártam, amely településrész teljes mértékben más fejlődési pályán található, mint az eddig említett közigazgatásilag nem önálló joggal rendelkező falu. Püspökszentlászlón jelenleg nem él tősgyökeres lakos, csak a településre az elmúlt 20 évben az ország bármely pontjáról ide költözött családok laknak itt. A faluba költözés okai a természet közelsége, a nyugalom, a település miliője, a kevés lakosságszám. További előnyként említi a polgármester és a lakosok is, hogy nincs messze Pécestől, és Hosszúhetényben is minden szolgáltatás elérhető. A település megközelíthetőségét és az ivóvíz kiépítettség problémáit nehezményezték a megkérdezett családok, de hozzátették, hogy amikor Püspökszentlászlóra költöztek ezen adottságoknak tudatában voltak. Erre apellál a polgármester is, aki szerint nincs is szükség a hiányosságok mérséklésére, és az ide vezető köves út minőségét sem kívánja a jövőben javítani (tájidegennek tartaná), mert véleménye szerint az itt lakók vállalták ezeket a nehézségeket, és a turizmus tekintetében is fontosnak tartja a településképp megtartásához. Kiemelte a vezető, hogy a jelenleg érvényben lévő építési szabályzat tiltja az új telekkialakítást, és a házépítést Püspökszentlászlón, bár ezt a terület adottságai sem igazán teszik lehetővé. Ezzel a rendelkezéssel a település méretének növelése korlátozott, de ez egy cél is, hiszen az itt lakók is preferálják a kevés lakosságszámot, illetve a turisták szemszögéből is vonzóbb egy eredeti állapotában megmaradt falu. Az itt található látnivalók (püspöki rezidencia, arborétum, harangláb, kápolna, Mindszenty-szobor) számos látogatót vonzanak a településre (20. kép), amely egy-két esetben konfliktusokat is okoz az itt lakók számára, nyugalomuk megzavarása miatt. A püspökszentlászlóiak a közösségi életet tekintve nagyon aktívak, évente több rendezvényt is szerveznek (püspökszentlászlói búcsú, éjféli mise, Szentlászló települések egyesülete). Az állandó lakosok többnyire fiatal párok, még gyermekvállalás előtt, akik jellemzően jó társadalmi státuszúak, értelmiségiek, természetszeretőek, gyakran önellátók és legtöbbször az ország valamely nagyvárosából érkezett. Az elmondásuk alapján a víz és az út kérdésén kívül nincsenek problémáik, sőt elégedettek a település kínálta lehetőségekkel. Az életformájukból adódó igényeiket kielégíti a falu és minden felmerülő problémát autó segítségével meg tudnak oldani.

20. kép A felújítás alatt álló Püspöki Rezidencia Püspökszentlászlón

Forrás: szerző felvétele, 2014

A település lakosai közül többen főfoglalkozásként ökoturizmusnak, kertészkednek, méhészkednek, mely tevékenységekkel biztosítani tudják az önellátáshoz szükséges termékeket. Az itt lakók közül van, aki távmunkában dolgozik, így nem kell elhagynia naponta a falut. A település területén található ingatlanok fele vendégházként funkcionál, amelyek leginkább a hosszúhetényiek és püspökszentlászlóiak tulajdonában vannak, melyből adódóan a helyi lakosok számára ez jelent némi plusz bevételt. Az itt lakók, és a polgármester szerint Püspökszentlászlót hosszútávon sem fenyegeti kihálás, a település természeti értékei és az emberek életmódbeli felfogása miatt. Országosan a lakosok szerint azokat a falvakat veszélyezteti ez a probléma, ahol szegény és idős emberek élnek, de ezeket a településeket is érheti pozitív változás, mint ahogyan azt a helyi példa is mutatja. Illetve megoldás lehet az aprófalvak jövőjére nézve a lakosság átstrukturálódása, amely már több településen is végbement (Püspökszentlászló is ilyen), tehát a tősgyökeres lakosok helyét átveszik a jó módú városi emberek, akik az életmódjuknak (biotermelés) köszönhetően könnyen beintegrálódhatnak a falusi társadalomba. A polgármester a témát több oldalról is értékelte, véleménye szerint azok a községek, ahol a megfelelő szolgáltatások elérhetősége 15-30 km-nyi távolságra állnak csak rendelkezésre, ott nagy eséllyel lesznek kiháló falvak. Több ellenpéldát is hoz, hogy igenis egyre népszerűbbek ezek a települések, olyan falvak, ahol a falusias környezetre, az elszigeteltségre van igénye az elsődlegesen városi, jobb módú rétegeknek. Ilyenek például:

„Kovácsszénáján kicserélődik a lakosság, pl. Pécsről először hétvégi házként, aztán fokozatosan költöznek ki, olyanok, akiknek nem kell minden nap dolgozni járni.”

Ki fog egyenlítődni. Kisújbánya is, vannak ugyan őslakosok, de megjelentek az új lakók, akik jómódúak, a városi forgatagból kiszakadni vágyók. Divat lett az ökofalu, az önfenntartás, de ez nem mindenütt megoldható, erre jó példa Püspökszentlászló, ahol kivitelezhető, de pl. Hosszúhetényben nem.”

A helyi önkormányzat nem tesz semmilyen népességmegtartó lépést Püspökszentlászlón, amire a polgármester véleménye szerint nincs is szükség, hiszen a lehetőségek adottak, és a település önmagában vonzó lehet a városi, természetbarát emberek számára. Mindemellett az építési tilalom korlátozza is a település méreteit, amely előnyként értelmezett az önkormányzat és a jelenlegi lakosok szemszögéből is.

A „nem önálló, nagyon fogyó” települések jelene és jövőképe tehát nagyon eltérő, annak ellenére, hogy közigazgatási önállóságukat elveszítették egyedül csak Pusztakisfalu esélyei tekinthetők kilátástalannak, vagy legalábbis egyértelműen nehezebbnek, mint a többi falu esetében. Pusztakisfalu előregedő népessége, és az ott élő szegény, rossz finansziális helyzetű emberek kitörésére nincs lehetőség, és a település jelen pillanatban nem rendelkezik semmilyen potenciállal, amely a jelenlegi tendenciákat mérsékelné, vagy megállítaná. Palatinca esetében beszélhetünk még bizonytalanabb jövőképről, de véleményem szerint a település földrajzi elhelyezkedése és a jó közlekedési kapcsolataiból adódóan jó esélyei vannak a megmaradásra, adott esetben a népesség kicserélődésére. Különösen jó helyzetben van a Baranya megyei Püspökszentlászló és a Tolna megyei Zsibrik, amely településeken pozitív változások érzékelhetők. Zsibrik esetében az odatelepült szociális intézmény hosszútávon tudja biztosítani a település fizikai fennmaradását, melyből következően a lakosság számára is egy élhetőbb településsé válik, amely további ideköltözőket vonzhat a faluba. Püspökszentlászló tökéletes példája lehet egy haldokló aprófalu újjáéledésnek, amikor a tősgyökeres népesség teljes elvándorlását és kihalását követően újra népesedik a falu. A lakók kicserélődésével teljesen átalakul a falu bioritmusa, ahol nem a rossz társadalmi helyzet a meghatározó, hanem az önellátásra és a biotermelésre való törekvés, egy új életforma bevezetése a társadalom mindennapjaiba.

Összegzés

Dolgozatomban a magyarországi aprófalvak kihalásának kérdéseit, a falvak eltérő népességvesztésének okait, a kihalás közeli települések megmaradásának tényezőit, a lakosság helyben maradásának motivációit vizsgáltam. A kutatás célja, hogy feltérképezzem az aprófalvak népesedési tendenciáinak eltéréseit, annak kiváltó okait, a települések népességmegtartó erejének főbb befolyásoló tényezőit.

Az aprófalvak népesedésével, problémáival, hátrányos helyzetével, a kihaló falvak jövőjével foglalkozó szakirodalmak áttekintése megalapozta a kutatás elméleti hátterét. A dolgozat során a statisztikai adatok vizsgálatával figyeltem meg az aprófalvak népesedési tendenciáit az elmúlt száz év népszámlálási és helységnévtári adatai segítségével, mely információk tudatában fogalmaztam meg a dolgozatom célját és kérdéseimet.

A bevezetésben megfogalmazott kutatási kérdéskört a Kelet-Mecsek és a Völgyiség településeinek vizsgálatával válaszoltam meg. A fő kérdésem - miszerint miért csak ilyen kis számban találunk valóban kihaló falvakat Magyarországon – megválaszolásához készített empirikus kutatás alapján megállapítható, hogy a teljes elnéptelenedés gyakorisága több okból kifolyólag alacsony. A felmért települések esetében is kiderült, hogy nem beszélhetünk egy meghatározott negatív jövőképről a csökkenő népességű aprófalvak esetében, mert több hazai példa is mutatja a települések újjáéledését, újránépesedését. A mintaterületen készített kutatás alapján tehát többnyire egyedi okoknak köszönhető az, hogy ha minimális mértékű is, de a települések rendelkeznek népességmegtartó erővel. Az elnéptelenedő aprófalvak esetében beszélhetünk a népesség megmaradásának egyik okaként a kilátástalan helyzet és a rossz anyagi körülmények miatt helyben maradó lakosságról. A mintaterület egyik települése, Pusztakisfalu esetében is erről a tényezőről beszélhetünk. Ezzel szemben több településen talákoztam pozitív jövőképpel, a lakosság helyben maradásának pozitív befolyásoló tényezőivel, ilyen volt például a Kisvejke, Nagyvejke esetében a környékbeli megélhetési lehetőségek és a viszonylag jó közlekedési viszonyok a döntőek. Kisvejke lakosságában viszonylag nagy arányban jelenlévő cigány népesség pedig a település születési adatait javítja. A turizmusban rejlő lehetőségek, a természet, a település miliője egyértelműen meghatározza a maradást a Baranya megyei Óbánya esetében. A természet szépsége, a nyugalom, a biotermelés, a világtól való tudatos elszigetelődés lehet a kulcsa Püspökszentlászló népesség megtartó, illetve vonzó erejének, ahol a jelenlegi lakosság már csak betelepülő családokból áll. Püspökszentlászló újjáéledése jó példája lehet a kihalás által veszélyeztetett falvak reményteli lehetőségeire. Ezeknek a településeknek újránépesedése egy társadalmilag jó helyzetben lévő, természetbe vágyó réteg

megjelenéséhez köthető. A magyarországi aprófalvak esetében természetesen ez a fejlődési pálya nem minden településre lenne alkalmazható, de egy jó földrajzi elhelyezkedésű, kedvező természeti adottságokkal rendelkező falunak jó esélyei lehetnek a megújulásra (Gyűrűfű, Gosztola, Kán, Kisújbánya).

Lovászhetyén jövőképét nagyban befolyásolják az elmúlt években lezajló települési fejlesztések, illetve a jelenlegi polgármester településvezetési politikája, melyből következik, hogy az emberek szívesen élnek a faluban és maradnak is Lovászhetyénben. Palatinca jövőképe bár kissé bizonytalan lehet, de a település földrajzi elhelyezkedéséből és a jó közlekedési kapcsolataiból adódóan jó esélyei vannak a megmaradásra, adott esetben a népesség kicserélődésére. Zsibrik településrész népességmegtartó ereje az ott működő szociális intézménynek köszönhető, hosszútávon pedig a falu ingatlanjainak felújításának következményeként élhetőbb településsé válik, amely tényező akár vonzó is lehet a későbbiekben. A 8 településen az általam készített felmérésnek köszönhetően nyilvánvalóvá vált, hogy nagy részük talált egy-egy egyedi utat, amely nagy valószínűséggel hosszútávon biztosítja a megmaradásukat. A vizsgálat eredményeinek ismeretében véleményem szerint az országban található hasonló gondokkal küzdő aprófalvak közül több példa is mutatja, hogy jellemzőek az egyedi fejlődési pályák megjelenései, melyekre néhány befolyásoló tényezőt tártam fel a kutatásom során. A kihalás közeli aprófalvak gyakran találnak tehát olyan fejlődési irányt, lehetőségeket, mely tényezők megmaradásuk záloga lehet. A dolgozat eredményeit, tehát a kutatott települések megmaradásának egyedi útjait, fejlődési irányvonalait hazánk kihalás közelébe sodródott aprófalvai számára egyfajta kiútként és megoldási lehetőségként értelmezem. A kutatás során megismert alternatívák alkalmazása megfordíthatja számos település drasztikus népességvesztését és pozitív fejlődési pályára terelheti őket. Tehát azoknak a magyarországi kihalás közeli aprófalvaknak lehet jó példa ez a néhány befolyásoló tényező, amelyek a rendelkezésükre álló, adott esetben hátrányos adottságokat pozitív irányba tudják fordítani, melyhez sok esetben elengedhetetlen a helyi humán erőforrás megléte.

Az aprófalvak népességfogyásának eltéréseit az országos tendenciáknak megfelelően magyarázhatjuk azzal, hogy a kisebb méretű települések népességvesztése intenzívebb, mint a nagyobb lakosságszámmal rendelkezők esetében. A megállapítás helytálló ugyan, de szintén találkozhatunk kivételekkel. Egy-egy egyedi eset jól fémjelzi ennek a tendenciának jövőben is megmaradó differenciálódását. Addig, amíg a kisméretű Pusztakisfalu 1910 óta folyamatos, drasztikus népességvesztéssel jellemezhető, ellenben a hasonló méretű Püspökszentlászló 2001 óta a település népességének teljes kicserélődésének köszönhetően népességnövekedést mutat. Palatinca település 1910-ben szintén száz fő körüli lakossággal rendelkezett, csökkenése

folyamatosnak mondható, de a földrajzi elhelyezkedéséből, megközelíthetőségéből adódóan lassabb a népesség fogyásának üteme. Óbánya népesedési folyamatait meghatározza a település természethez való közelsége és a nagy hagyományokra épülő turizmus népességmegtartó ereje. Kisvejke, Nagyvejke 1910-ben még nem tartozott az aprófalú kategóriába, míg Lovászhetény népessége is csak néhány fővel volt kevesebb ötszáznál. Nagyvejke népessége a zsákjellegének köszönhetően csökkent drasztikusan, Kisvejke és Lovászhetény lassabb intenzitású csökkenéssel jellemezhető, elsősorban a helyi munkalehetőségek, a jó közlekedési adottságoknak köszönhetően.

A dolgozatom során tehát feltártam néhány olyan tényezőt, melyek a kihalás közeli aprófalvak megmaradásának befolyásolói lehetnek. Az általam vizsgált területen megismertem az eltérő népesedési tendenciák magyarázatát, a lakosság helyben maradásának főbb motiváló erőit. A kutatás során jól kirajzolódott, hogy a hazai aprófalvak népesedési differenciáit nem magyarázhatjuk egységesen, ennek köszönhetően nem törvényszerű egy jelenleg kihalás közeli aprófalú tényleges megszűnése, elnéptelenedése.

Irodalom

- ANDORKA R. 2003: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest. 662 p.
- BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2002: Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai. – Földrajzi Értesítő 3-4. pp. 385-405.
- BAJMÓCY P. – BOROS L. 2005: Az aprófalvak népesedése 1949-től napjainkig. – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. – LENNER T. (szerk.): A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. I. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. pp. 61-79.
- BAJMÓCY P. – JÓZSA K. – PÓCSI G. 2007: Szélsőséges aprófalvak. Aprófalvak a településlisták végein néhány társadalmi-gazdasági mutató alapján. – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. III. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. pp. 83-101.
- BAJMÓCY P. – DUDÁS R. – HOSSZÚ SZ. – FEKETE GY. 2012: Urbanizációs trendek rendszerváltozás utáni Magyarországon. – In. PÁL V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései. Tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. pp. 95-110.
- BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2014: Kihalás szélére sodródott falvak Magyarországon. – Településföldrajzi Tanulmányok. Szombathely. 2. pp. 3-12.
- BAJMÓCY P. – MAKRA ZS. – VASÁRUS G. 2014: A közigazgatásilag önálló települések számának változása és a változások tipizálása Magyarországon. – Településföldrajzi Tanulmányok. Szombathely. 1. pp. 36-49.
- BALOGH A. 2004: Az aprófalvasodás idő- és térbeli sajátosságai Magyarországon. – In. ABONYINÉ P. J. – KOMAREK L. (szerk.): 40 éves a Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszéke. SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. pp. 113-119.
- BALOGH A. 2006: Az aprófalvasodás folyamatának főbb jellemzői Magyarországon. – Földrajzi Közlemények 130. (54.) 1-2. pp. 67-79.
- BALOGH A. 2007: Az aprófalvas helyi társadalmak életkörülményei. – In. SZÓNOKYNÉ ANCSIN G. – PÁL V. – KARANCSI Z. (szerk.): A határok kutatója: Tanulmánykötet Pál Ágnes tiszteletére. Magyarországi Tudományos Társulat, Szabadka-Szeged. pp. 55-61.
- BALOGH A. 2008: Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. 105 p.
- BALOGH A. 2014: A haza aprófalvasodás új irányai. – Földrajzi Közlemények 138. 2. pp. 134-149.
- BANK K. – RUDL J. – SZENTMARJAY D. 2004: Falvak a rendszerváltás után a Dél-Dunántúlon. – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. – LENNER T. (szerk.): A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. I. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. pp. 80-89.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 1982: Magyarország falutípusai. MTA Földrajzi Kutató Intézet, Budapest. 167 p.
- BELUSZKY P. 1984: A kistelepülésekről – településtudományi megközelítésben. – In. SÜKÖSD F. (szerk.): Az aprófalvak közelete és ifjúsága. KISZ Baranya megyei Bizottsága, Pécs. pp. 72-91.
- BELUSZKY P. 1999: Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 584 p.
- BELUSZKY P. 2007: Új irányok a magyarországi falu-fejlődésben. – In. CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. (szerk.): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. III. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. pp. 5-14.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T. 2007: Változó falvaink. Magyarország falutípusai az ezredfordulón. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 459 p.
- BUDAY-SÁNTHA A. 2001: Agrárpolitika-vidékpolitika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 463 p.
- CSAPÓ T. 1993: A rendszerváltás hatása a Nyugat-Dunántúli aprófalvas településeire. – In. KOVÁCS T. (szerk.): Kiút a válságból. II. Falukonferencia. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. pp. 275-280.
- DÖVÉNYI Z. 2003: A településrendszer fejlődése és sajátosságai. – In. PERCZEL GY. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 521-528.
- ENYEDI GY. 1980: Falvaink sorsa. Magvető Kiadó, Budapest. 185 p.

- ENYEDI GY. 1984: Az aprófalvak szerepe a társadalmi munkamegosztásban. – In. SÜKÖSD F. (szerk.): Az aprófalvak közéleté és ifjúsága. KISZ Baranya megyei Bizottsága, Pécs. pp. 16-22.
- ENYEDI GY. 1996: Regionális folyamatok Magyarországon. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest. 138 p.
- G. FEKETE É. 2004: Munkanélküliség és foglalkoztatási viszonyok az aprófalvas térségekben: Van-e esély a megmaradásra? – In. PRITZ P. (szerk.): A tudomány a gyakorlat szolgálatában: a foglalkoztatási szint bővítésének korlátai és lehetőségei. MTA, Budapest. pp. 55-85.
- G. FEKETE É. 2009: Aprófalvak és szegénység. Romakutató Központ, Miskolc. pp. 1-9.
- G. FEKETE É. 2010: Az aprófalvak és a településhálózati integráció. – In. CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. (szerk.): A településföldrajz aktuális kérdései. VI. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. pp. 68-76.
- G. FEKETE É. 2013: Az aprófalvak gazdasági megújulásának lehetőségei. – In. KOVÁCS K. – VÁRADI M. M. (szerk.): Hátrányban vidéken. Argumentum Kiadó, Budapest. pp. 352-363.
- GÁSPÁR G. 2006: Az aprófalvak helyzete Baranyában egy kistérség példáján. – In. SZEKERES B. (szerk.): Magyarteleki szociális földprogram a falukutatás tükrében. Magyarteleki Önkormányzat, Magyartelek. pp. 21-32.
- HAJDÚ Z. 2001: Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 334 p.
- HAJDÚ Z. 2005: Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 332 p.
- ILLÉS I. 2003: Regionális gazdaságtan és politika. Zsigmond Király Főiskola, Budapest. 273 p.
- JÓZSA K. 2012: Mitől sikeres egy aprófalva ma Magyarországon? – In. PÁL V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései. Tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. pp. 208-219.
- JÓZSA K. 2013: Fejlődést segítő és hátráltató tényezők az aprófalvakban a helyi polgármesterek szemszögéből. – Településföldrajzi Tanulmányok. Szombathely. 2. pp. 86-99.
- JÓZSA K. 2014: A magyarországi aprófalvak sikerességi tényezőinek vizsgálata. Doktori értekezés. Szeged. 167 p.
- KOVÁCH I. 2012: Vidék az ezredfordulón: A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. Argumentum Kiadó, Budapest. 244 p.
- KOVÁCS K. 1990: Az urbanizáció alulnézetből. – In. TÓTH J. (szerk.): Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek. MTA RKK, Pécs. pp. 272-303.
- KOVÁCS Z. 2002: Népeség- és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 239 p.
- KÖRMENDI K. 1976: Falvaink típusai. – In. KULCSÁR V. (szerk.): A változó falu. Gondolat Kiadó, Budapest. pp. 91-120.
- KÖSZEGFALVI GY. – TÓTH J. 2002: Általános településföldrajz. – In. TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. pp. 421-484.
- LETTRICH E. 1975: Településhálózat – urbanizáció – igazgatás. – MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének kiadványa, Budapest. 95 p.
- MOHOS M. 1996: Az 500 főnél kisebb népességű falvak szociálgeográfiai vizsgálata. – In. VUICS T. (szerk.): Válogatott tanulmányok Magyarország társadalomföldrajzából. Egyetemi jegyzet, Pécs. pp. 15-42.
- NYITRAI I. 1984: Az ifjúság helyzete az aprófalvakban; a KISZ lehetőségei és feladatai körükben. – In. SÜKÖSD F. (szerk.): Az aprófalvak közéleté és ifjúsága. KISZ Baranya megyei Bizottsága, Pécs. pp. 40-48.
- PERCZEL K. – GERLE GY. 1966: Regionális tervezés és a magyar településhálózat. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 444 p.
- PERÉNYI I. – FARAGÓ K. – MAJOR J. 1962: Mezőgazdaság és településtervezés. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 212 p.
- SIKOS T. T. 1990: A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. – In. TÓTH J. (szerk.): Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek. MTA RKK, Pécs. pp. 304-315.
- SLACHTA K. 2009: A központosított településpolitikai intézkedések eredménye: Gyűrűfű elnéptelenedésének okai. – Modern Geográfia 3. pp. 1-&.

- TIMÁR J. 2006: Városiasodás és szuburbanizáció. – In. TÖRÖK J. (szerk.): Tér, társadalom, kultúra. VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged. pp. 60-66.
- TÓTH J. 1996: Településrendszer fejlődése. – In. PERCZEL GY. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. Egyetemi Tankönyv, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 539-596.
- VÁGI G. 1985: Az aprófalvak társadalmi szerkezetének változásai. – In. SÜKÖSD F. (szerk.): Az aprófalvak közéleté és ifjúsága. KISZ Baranya megyei Bizottsága, Pécs. pp. 165-174.

Források

<http://www.zsibrik.hu/>

Mellékletek

1. sz. melléklet

Polgármester interjú kérdések a felmért településeken

- Mióta Ön a település polgármestere?
- A település(rész)nek földrajzi elhelyezkedéséből származik-e bármilyen előnye, hátránya?
- Milyen a falu(rész) infrastrukturális ellátottsága? (közút, víz-, gáz-, csatornahálózat)
- A falu mennyire elérhető? Milyen közlekedési kapcsolatokkal rendelkezik a település(rész)? Tömegközlekedéssel mennyire megközelíthető a település(rész)?
- Körülbelül hány üres lakóház található a településen(részen)?
- Milyen a lakosok korcsoportonkénti megoszlása?
- A településen élőknek van-e lehetőségük helyben munkát vállalni?
- A lakosság mely településekre ingázik?
- Milyen szolgáltatásokat tudnak helyben igénybe venni a lakosok?
- Milyen az intézményi ellátottsága a településnek?
- Véleménye szerint minek köszönhető, hogy a település népessége csökken (elvándorlás, halálozás)?
- Van-e bármilyen információja arról, hogy az elköltöző családok miért költöztek el, és hová?
- Ön szerint a jelenleg a településen lakók miért maradtak helyben? Milyen lehetőségeik vannak azoknak akik elköltöznének?
- Mi a véleménye a falvak kihalásának veszélyéről?
- Ön szerint veszélyezteteti-e a kihalás a települést?
- Tesz-e a helyi önkormányzat bármilyen népességmegtartó lépést?
- Milyennek látja a falu jövőjét?

2. sz. melléklet

Lakossági interjú kérdések a felmért településeken

- Mióta él Kisvejkén?
- Miért itt él?
- Milyen korú emberek élnek Kisvejkén?
- Kik költöznek el a településről? Miért?
- Kik jönnek lakni Kisvejkére? Miért?
- Ha lenne lehetősége elköltözne a településről?
- Hová költözne?
- Mennyiben elégíti ki igényeit a Kisvejke méretéből adódó lehetőségek?
- Mik az előnyei és mik a hátrányai Kisvejkének?
- Van-e olyan lakosságszám, amely alá, ha csökkenne a települése létszáma, megfontolná az elköltözést?
- Mi a véleménye a falvak kihalásának veszélyéről?
- Ön szerint veszélyeztet-e a kihalás az Önök települését? Miért?
- Hányan élnek a háztartásban?
- Hány éves?
- Férfi/nő?

3. sz. melléklet

4. sz. melléklet

Település	Megye 2013	Járás 1910	Járás 2013	1910	1949	1960	1970	1980	1990	2001	2011	Nép.vált. 1910-2011	Nép.vált. 1949-2011	Nép.vált. 1949-1960	Nép.vált. 1990-2001	Nép.vált. 2001-2011
Kisújbanya	BAR	Pécsi	Pécsi	314	246	216	173	3	7	11	17	-94,6	-93,1	-12,2	57,1	54,5
Pusztakisfalu	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	166	146	118	99	102	35	35	19	-88,6	-87,0	-19,2	0,0	-45,7
Püspökszentlászló	BAR	Pécsi	Pécsi	107	88	124	103	43	43	14	39	-63,6	-55,7	40,9	-67,4	178,6
Erdősmárok	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	597	657	357	217	163	138	103	91	-84,8	-86,1	-45,7	-25,4	-11,7
Óbánya	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	380	403	347	256	224	177	147	115	-69,7	-71,5	-13,9	-16,9	-21,8
Apátvarasd	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	398	470	356	291	183	156	133	124	-68,8	-73,6	-24,3	-14,7	-6,8
Szellő	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	417	371	290	231	196	161	178	128	-69,3	-65,5	-21,8	10,6	-28,1
Monyoród	BAR	Pécsváradi	Bólyi	678	484	395	303	260	208	192	154	-77,3	-68,2	-18,4	-7,7	-19,8
Kékesd	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	522	499	416	327	259	212	218	171	-67,2	-65,7	-16,6	2,8	-21,6
Pereked	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	399	334	294	259	232	206	189	176	-55,9	-47,3	-12,0	-8,3	-6,9
Maráza	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	731	607	445	385	333	224	218	179	-75,5	-70,5	-26,7	-2,7	-17,9
Feked	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	901	837	786	600	439	324	246	199	-77,9	-76,2	-6,1	-24,1	-19,1
Martonfa	BAR	Pécsi	Pécsváradi	352	325	304	248	222	205	202	202	-42,6	-37,8	-6,5	-1,5	0,0
Fazekasboda	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	509	454	454	379	305	241	214	204	-59,9	-55,1	0,0	-11,2	-4,7
Ellend	BAR	Pécsváradi	Pécsi	504	492	411	330	305	251	229	206	-59,1	-58,1	-16,5	-8,8	-10,0
Lovászhetény	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	490	324	457	387	287	311	294	248	-49,4	-23,5	41,0	-5,5	-15,6
Erzsébet	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	694	648	541	452	373	337	343	267	-61,5	-58,8	-16,5	1,8	-22,2
Szilágy	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	720	672	707	442	365	327	328	269	-62,6	-60,0	5,2	0,3	-18,0
Szür	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	657	674	521	480	414	360	318	277	-57,8	-58,9	-22,7	-11,7	-12,9
Kátoly	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	808	678	593	524	475	383	346	317	-60,8	-53,2	-12,5	-9,7	-8,4
Ófalu	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	800	945	792	578	509	434	357	328	-59,0	-65,3	-16,2	-17,7	-8,1
Szebény	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	1377	1102	965	795	616	507	505	358	-74,0	-67,5	-12,4	-0,4	-29,1
Erdősmecske	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	1110	1050	833	716	621	488	425	388	-65,0	-63,0	-20,7	-12,9	-8,7
Nagypall	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	621	615	589	559	498	467	443	403	-35,1	-34,5	-4,2	-5,1	-9,0
Zengővárkony	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	662	592	633	598	546	459	415	436	-34,1	-26,4	6,9	-9,6	5,1
Máriakéménd	BAR	Pécsváradi	Bólyi	1260	911	841	756	654	553	548	483	-61,7	-47,0	-7,7	-0,9	-11,9
Olasz*	BAR	Pécsváradi	Bólyi	1016	781	827	692	695	633	609	628	-38,2	-19,6	5,9	-3,8	3,1
Geresdlak*	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	1780	1826	1618	1289	1180	1010	957	843	-52,6	-53,8	-11,4	-5,2	-11,9
Berkesd	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	1264	1256	1169	1024	909	868	843	856	-32,3	-31,8	-6,9	-2,9	1,5
Palotabozsok	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	1863	1854	1741	1600	1421	1224	1085	931	-50,0	-49,8	-6,1	-11,4	-14,2
Himesháza	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	1603	1652	1708	1400	1321	1287	1220	1033	-35,6	-37,5	3,4	-5,2	-15,3
Máza	BAR	Völgységi	Komló	896	1097	1503	1613	1676	1500	1406	1218	35,9	11,0	37,0	-6,3	-13,4
Véménd	BAR	Pécsváradi	Mohácsi	2388	2568	2380	2220	2024	1824	1702	1398	-41,5	-45,6	-7,3	-6,7	-17,9
Mecseknádasd	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	2620	2587	2423	2160	2085	1870	1664	1536	-41,4	-40,6	-6,3	-11,0	-7,7
Szederkény*	BAR	Pécsváradi	Bólyi	1368	1785	1674	1638	1641	1725	1869	1840	34,5	3,1	-6,2	8,3	-1,6
Hidas	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	2577	2039	2860	2722	2574	2348	2312	2155	-16,4	5,7	40,3	-1,5	-6,8
Hosszúhetény	BAR	Pécsi	Pécsi	2717	3478	3251	3198	3275	3061	3313	3443	26,7	-1,0	-6,5	8,2	3,9
Pécsváradi	BAR	Pécsváradi	Pécsváradi	2773	3044	3199	3783	4075	4076	4147	4047	45,9	33,0	5,1	1,7	-2,4

Település	Megye 2013	Járás 1910	Járás 2013	1910	1949	1960	1970	1980	1990	2001	2011	Nép.vált. 1910-2011	Nép.vált. 1949-2011	Nép.vált. 1949-1960	Nép.vált. 1990-2001	Nép.vált. 2001-2011
Ladomány	TOL	Völgységi	Bonyhádi	134	127	105	81	24	9	5	14	-89,6	-89,0	-17,3	-44,4	180,0
Zsibrik	TOL	Pécsvárad	Bonyhádi	340	183	116	142	59	19	24	32	-90,6	-82,5	-36,6	26,3	33,3
Palatinca	TOL	Völgységi	Bonyhádi	114	84	86	76	68	62	47	36	-68,4	-57,1	2,4	-24,2	-23,4
Tabód	TOL	Völgységi	Bonyhádi	390	422	451	407	129	100	101	70	-82,1	-83,4	6,9	1,0	-30,7
Grábóc	TOL	Völgységi	Bonyhádi	681	577	496	493	407	332	215	167	-75,5	-71,1	-14,0	-35,2	-22,3
Nagyvejke	TOL	Völgységi	Bonyhádi	592	538	494	367	319	243	198	170	-71,3	-68,4	-8,2	-18,5	-14,1
Börzsöny	TOL	Völgységi	Bonyhádi	439	312	292	271	236	220	219	193	-56,0	-38,1	-6,4	-0,5	-11,9
Závod	TOL	Völgységi	Bonyhádi	876	823	815	592	497	364	349	268	-69,4	-67,4	-1,0	-4,1	-23,2
Mócsény	TOL	Völgységi	Bonyhádi	711	442	609	411	404	346	334	303	-57,4	-31,4	37,8	-3,5	-9,3
Kismányok	TOL	Völgységi	Bonyhádi	601	740	664	557	468	389	392	329	-45,3	-55,5	-10,3	0,8	-16,1
Mucsfa	TOL	Völgységi	Bonyhádi	910	720	846	761	569	486	423	367	-59,7	-49,0	17,5	-13,0	-13,2
Bátaapáti	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1310	778	530	539	488	430	428	387	-70,5	-50,3	-31,9	-0,5	-9,6
Kisvejke	TOL	Völgységi	Bonyhádi	771	665	617	525	468	420	460	392	-49,2	-41,1	-7,2	9,5	-14,8
Bonyhádvarasd	TOL	Völgységi	Bonyhádi	686	736	692	607	565	529	491	431	-37,2	-41,4	-6,0	-7,2	-12,2
Izmény	TOL	Völgységi	Bonyhádi	951	945	988	817	651	556	533	490	-48,5	-48,1	4,6	-4,1	-8,1
Szálka	TOL	Völgységi	Szekszárdi	1095	686	596	582	529	549	596	585	-46,6	-14,7	-13,1	8,6	-1,8
Lengyel	TOL	Völgységi	Bonyhádi	885	851	885	1171	1176	1083	754	594	-32,9	-30,2	4,0	-30,4	-21,2
Györe	TOL	Völgységi	Bonyhádi	944	783	837	842	808	769	767	668	-29,2	-14,7	6,9	-0,3	-12,9
Kisdorog	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1186	1403	1391	1187	1028	905	888	768	-35,2	-45,3	-0,9	-1,9	-13,5
Mórág	TOL	Völgységi	Bonyhádi	2192	1145	1059	1076	1001	848	801	781	-64,4	-31,8	-7,5	-5,5	-2,5
Váralja	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1538	1743	1608	1483	1290	1105	1038	857	-44,3	-50,8	-7,7	-6,1	-17,4
Cikó	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1784	1414	1502	1353	1219	1106	983	858	-51,9	-39,3	6,2	-11,1	-12,7
Aparhant*	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1199	1290	1344	1199	1192	1228	1174	1055	-12,0	-18,2	4,2	-4,4	-10,1
Majos	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1229	1355	1361	1310	1331	1223	1192	1133	-7,8	-16,4	0,4	-2,5	-4,9
Tevel*	TOL	Völgységi	Bonyhádi	2358	2094	2145	1864	1810	1657	1679	1475	-37,4	-29,6	2,4	1,3	-12,2
Kakasd*	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1792	1755	1988	1907	1842	1742	1743	1628	-9,2	-7,2	13,3	0,1	-6,6
Zomba*	TOL	Völgységi	Bonyhádi	3554	3138	2927	2628	2629	2460	2396	2174	-38,8	-30,7	-6,7	-2,6	-9,3
Nagymányok	TOL	Völgységi	Bonyhádi	1407	2430	2971	3116	2913	2616	2501	2338	66,2	-3,8	22,3	-4,4	-6,5
Bonyhád	TOL	Völgységi	Bonyhádi	6452	7029	8957	10507	12996	13727	12858	12220	89,4	73,9	27,4	-6,3	-5,0

*Apar és Hant adatai 1940-től Aparhantként szerepelnek.

*Geresd és Püspöklak adatai 1968-tól Geresdlakként szerepelnek.

*Hidor adatai 1950-től Olaszhoz tartoznak.

*Nyomja adatai 1948-tól Szederkényhez tartoznak.

*Belac adatai 1937-től Kakasdhoz tartoznak.

*Dőrypatlan adatai 1940-től Zombához tartoznak.

*Kovácsi adatai 1928-tól Tevelhez tartoznak.

Forrás: népszámlálások alapján saját szerk.

Ábra- és képjegyzék

1. ábra	Az aprófalvak és lakónépességük számának változása 1960 és 2011 között	12
2. ábra	Az aprófalvak természetes szaporodása 2001-2011 között	16
3. ábra	Az aprófalvak vándorlási egyenlege 2001-2011 között.....	17
4. ábra	A kihalás közelébe sodródott falvak jogállása 2011-ben.....	23
5. ábra	A statisztikai vizsgálatba vont települések.....	27
6. ábra	A vizsgált települések népességszám-változása 1910 és 2011 között.....	29
7. ábra	A kutatásban szereplő aprófalvak népessége 1910 és 2011 között	30
8. ábra	A felmért települések népességszám-változása 1910 és 2011 között.....	31
9. ábra	A felmért települések népességszám-változása 2001 és 2011 között.....	32

1. kép	Óbánya utcaképe.....	33
2. kép	Óbánya faluház.....	34
3. kép	Vendéglátó ipari egység Óbányán.....	35
4. kép	Nagyvejke buszmenetrend	36
5. kép	A jelenleg felújítás alatt álló nagyvejkei művelődési ház.....	37
6. kép	Lovászhetény élelmiszerboltja	38
7. kép	Kisvejke élelmiszerbolt.....	39
8. kép	Zsibrikre vezető aszfaltozott kerékpárút	40
9. kép	Lakóingatlanok Pusztakisfalun.....	41
10. kép	Karmelita Rendház imaháza Püspökszentlászlón	42
11. kép	Püspökszentlászló utcaképe	43
12. kép	Nagyvejke utcaképe	46
13. kép	Lovászhetény megújult Polgármesteri Hivatala	48
14. kép	Romos, lakatlan ház Kisvejkén	50
15. kép	Palatinca utcaképe	51
16. kép	Nimród Fogadó Palatincán.....	52
17. kép	Európai Unió által támogatott épület felújítás Zsibriken.....	54
18. kép	Az Alapítvány által felújított ingatlan Zsibriken.....	54
19. kép	Külföldiek tulajdonában álló ingatlan Pusztakisfalun	56
20. kép	A felújítás alatt álló Püspöki Rezidencia Püspökszentlászlón	58

Táblázatjegyzék

1. táblázat	Az aprófalvak számának változása megyénként 2001 és 2011 között.....	13
-------------	--	----

Függelékek

1. sz. függelék

Tudományos Diákköri Dolgozatomban a témavezetőm által megnevezett kutatási feladatom a Kelet-Mecsek és a Völgység térségében található kihalás szélére sodródott aprófalvak megmaradását meghatározó tényezők feltárása volt. A fő feladaton belül további munkámat képezte, hogy feltárjam a hazai aprófalvak népesedési tendenciáinak differenciáit, illetve a kihalás közeli aprófalvak népességmegtartó erejének befolyásoló tényezőit, illetve a helyben maradtak motivációit. Tehát kutatásom során önálló munkám segítségével a témavezetőm és általam megfogalmazott kutatási kérdésekre igyekeztem megfelelő szakmai választ adni a dolgozat végén.

A dolgozat során tehát többféle módszert alkalmaztam önállóan. A munkám során önállóan végeztem el a témát illető szakirodalom feldolgozását áttekintését, az aprófalvak térbeli időbeli differenciálódási folyamatának megismerését, aprófalvak népesedésének és számának változásait, továbbá nagy hangsúlyt fektettem a kihalt és kihalás közeli aprófalvakhoz kapcsolódó publikációk áttanulmányozására és beépítésére munkába. A szakirodalmi áttekintést követően a Kelet-Mecsek és a Völgység terület településeinek statisztikai vizsgálatát végeztem el a rendelkezésemre álló népszámlálási adatok alapján. Az elkészített adatbázis adataiból további számításokat végeztem a települések népességszám-változásaira, több időintervallumot figyelembe véve. A statisztikai vizsgálat nélkülözhetetlen részét képezi a dolgozatnak, mivel az általam végzett számítások segítségével választottam ki azt a 8 települést, ahol terepi felmérés készítettem. A kutatás során empirikus vizsgálatot végeztem a fent nevezett mintaterületen, mely terepbejárást, 21 darab lakossági és 6 darab településvezetési interjút foglalt magában. A helyi felmérés kiemelt fontosságú szerepet töltött be munkám során, hiszen a megnevezett kutatási kérdéseket csak terepi felvételezéssel tudtam megválaszolni. A felmérés eredményeit szintén önállóan dolgoztam fel és a felsorolt módszerek segítségével készítettem el a dolgozatomat.

2. sz. függelék

Diplomamunka tématerv

Szemben a trendekkel – Szuburbanizációs folyamatok Mórahalmon

Makra Zsófia, geográfus MSc szakos hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar

Témavezető:

Dr. Bajmócy Péter, egyetemi docens, SZTE TTIK Gazdaság-és Társadalomföldrajz Tanszék

Diplomamunkámban egy Szeged környéki, a szuburbanizáció által érintett településen, Mórahalmon megjelenő szuburbanizációs folyamatokat vizsgálom, mely jelenség e település esetében kissé eltér az országos trendektől. A kutatás folyamán több szempont segítségével kívánom feltárni a településen zajló folyamatokat és azok okait.

A Mórahalmi Kistérség és egyben Járás lakójaként nagy érdeklődéssel figyelem a központi település, Mórahalom fejlődési menetét, a szuburbanizáció megjelenését, és a jelenleg is tartó folyamatot. Ezek a változások főként a város életére vannak nagy befolyással, de nem mellékesek a térségre gyakorolt hatások sem.

A szuburbanizáció általános jellemzőinek és hazai megjelenésének vizsgálata után a Szeged környéki, továbbá az ország szuburbán településeinek népességszámának alakulását tanulmányozom az elmúlt húsz évre visszamenőleg, beleértve a legfrissebb, tehát 2011-es népszámlálási adatokat. A hazai folyamatokat tekintve a jelenség üteme a 2004-2006-os évektől kezdve lassulni látszik, ennek bizonyítása statisztikai adatok elemzésével történik. Ezzel szemben Mórahalmon a szuburbanizáció csak a 2000-es évektől kezdve indul el és a mai napig aktív. Az országos trendek megfigyelése során olyan szuburbán településeket keresek, melyek hasonló fejlődési pályát futottak be, mint Mórahalom. Teljesen hasonló települést sem Csongrád megyében, sem az országban nem találtam, így néhány, fő jellemzőben hasonló települést vizsgálok. Ezután Mórahalom speciális helyzetének okait próbálom feltárni, melyhez röviden bemutatásra kerül Mórahalom város történetisége, társadalmának felépítése statisztikai adatok segítségével. Külön elemzésre kerülnek az elmúlt húsz év lakónépességének alakulása, a lakásállományi adatok, illetve a vándorlási értékek. Mórahalom dinamikus fejlődését biztosító fejlesztési irányok vizsgálatával keresem a választ a szuburbanizáció motivációira, melyre különösen nagy hatással van a helyi önkormányzat fejlesztési politikája. A szuburbanizáció helyi érintettjeinek véleményét a Mórahalomra költöző lakosokkal készített migrációs kérdőív, illetve Mórahalom, valamint Bordány vezetőivel készített interjú segítségével határozom meg.

E módszerek segítségével minden bizonnyal sikerül feltárnom néhány tényezőt, amelyek Mórahalom speciális helyzetét indokolják. A Mórahalmon jelenleg is zajló változások nagy hatást gyakorolnak a település életére. A folyamathoz nagyban hozzájárul a város dinamikus fejlődése, az önkormányzat tudatos fejlesztési irányainak köszönhetően, és ennek egyik pillére a turizmus mellett a szuburbanizálódás.